

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Alex Záruba

Knížecí bratr v Kosmově kronice

Ducal brother in the Chronicle of Cosmas

Praha 2024

Vedoucí práce: PhDr. Jakub Izdný, Ph.D.

Poděkování

Nejprve bych chtěl poděkovat PhDr. Jakubovi Izdnému, Ph.D. za komentáře, rady, připomínky a hlavně čas, který mojí práci věnoval. Dále také nemohu opomenout moji milovanou rodinu, která mě podporovala během celého bakalářského studia a povzbuzovala mě v těžkých chvílích. Další díky patří všem, co mi pomohli s korekturou práce. Nemohu zapomenout ani na moje přátele, kolegy a kolegyně, jejichž ochota a trpělivost zásadně přispěly k dokončení textu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že jsem práci nevyužil v rámci jiného vysokoškolského studia k získání stejného či jiného vysokoškolského titulu.

V Praze dne 13. srpna 2024

.....

Alex Záruba

Abstrakt:

Bakalářská práce se věnuje vyobrazení přemyslovských bratrských vztahů v prameni *Chronica Boemorum*. Snaží se zejména analyzovat, jakým způsobem autor tohoto díla, Kosmas, popisoval tyto rodinné vazby, a jaké pro to případně mohl mít důvody. Obraz kroniky je také doplněn moderními interpretacemi popisovaného období a pasážemi z dalších dobových pramenů, které nabízejí odlišné nebo doplňující informace. Práce se kromě analýzy autorovy prezentace bratrských vztahů zabývá problematikou významu klíčového termínu „frater“ v pojetí našeho nejstaršího kronikáře. Text se také pokouší o pochopení kronikářova vnímání vztahů mezi rodnými bratry v první české vládnoucí dynastii.

Klíčová slova:

Bratr, bratrské vztahy, české knížectví, Přemyslovci, středověk, Kosmas, knížecí stolec

Abstract:

This bachelor thesis focuses on depiction of Přemyslid fraternal relations in the historical source *Chronica Boemorum*. It primarily tries to analyze how the author of this work, Cosmas, described these family ties and what reasons he might have had for this description. The chronicle's depiction is also supplemented by modern interpretations of the described period and descriptions of other contemporary sources that offer different or complementary information. Apart from the analysis of the author's presentation of fraternal relations, the thesis deals with the issue of the meaning of the key term "brother" in the concept of our oldest chronicler. The text also attempts to understand the chronicler's perception of the relations between biological brothers in the first bohemian ruling dynasty.

Keywords:

Brother, fraternal relations, duchy of Bohemia, Přemyslid dynasty, medieval age, Cosmas, ducal table

Obsah

1. Úvod.....	6
1.1 Prameny a literatura	8
2. Není bratr jako bratr	11
3. Přemyslovští bratři	14
3.1 První kniha kroniky	14
3.1.1 Mytické kořeny rodu a tajemní první bratři	14
3.1.2 Bratrovrah a světec	15
3.1.3 Zbožný kníže a „nástupce“ svatého Vojtěcha	17
3.1.4 Krize knížectví, krize rodiny	19
3.2 Druhá kniha kroniky	22
3.2.1 Nový řád a horlivá vláda Svytihněva II.....	22
3.2.2 Problémový bratr biskup	25
3.2.3 Vratislav a moravští údělníci.....	31
3.3 Třetí kniha kroniky	38
3.3.1 Přelom 11. a 12. století.....	38
3.3.2 Časy olomouckého vlka	41
3.3.3 Přemyslovští bratři na konci Kosmova věku	43
4. Přemyslovské bratrství v Kosmově pojetí.....	49
4.1 „Vrozená bratrská láska“	49
4.2 Kainovská vina a „více než občanské války“	51
4.3 Pokrytecký přístup?	54
5. Závěr.....	56
Seznam zkratk	59
Soupis pramenů a literatury	60

1. Úvod

V roce 2025 uplyne devět set let od chvíle, kdy děkan pražské kapituly Kosmas učinil poslední záznamy do svého díla *Chronica Boemorum*. Tento pramen je nejstarší středověkou kronikou, co se primárně zabývá českými dějinami. Zároveň je často řazen mezi tzv. národní kroniky, které se zaměřují zejména na vývoj tzv. gens neboli kmene, který v ní pobýval.¹ Výsostnou pozici v rámci těchto skupin zaujímal jejich vládcové, kterými se v případě kmene Čechů stala dynastie Přemyslovců. Počátky tohoto rodu v Kosmově pojetí jsou tedy pro české medievalisty základním pilířem poznání našich raných středověkých dějin. Já jsem se na tento pramen rozhodl zahledět jako na příběh přemyslovské rodiny, přičemž mě primárně zaujaly vztahy mezi bratry v tomto rodě. Vždy mě fascinovala problematika rodinných vazeb a jejich prezentace, a proto mě napadlo zaměřit se na část tohoto fenoménu v pojetí našeho prvního kronikáře.

Hlavním záměrem práce bude shrnout, jakým způsobem Kosmas ve své kronice vyobrazil vztahy mezi přemyslovskými vládci a jejich bratry. Nejprve se ovšem pokusím vymezit, jak Kosmas přistupoval k samotnému označení „bratr“, protože toto slovo má v kronice více významů. Hlavního cíle následně plánuji dosáhnout zejména za pomoci analýzy popisu událostí, ve kterých v prameni společně vystupují přemyslovští sourozenci. Kronikářův popis doplním interpretacemi jeho textu a hypotézami o relevantních událostech spolu s dodatečnými informacemi z jiných dobových pramenů. Na závěr se na základě vybraných pasáží pokusím shrnout, jak mohl náš kronikář přistupovat k fenoménu bratrství mezi Přemyslovci.

Předložená bakalářská práce je mimo úvod a závěr rozdělena na tři úseky. První je krátkým uvedením do problematiky latinského označení „frater“ neboli bratr. Jak středověká společnost,

---

¹ Fenomén národních kronik stručně popisují např. KERSKEN, Norbert. *Počátky národní historiografie ve vrcholném středověku: Widukind z Korveje, Gallus Anonymus, Kosmas Pražský, Gesta Hungarorum*. In: HINZ, Hans-Martin. WIECZOREK, Alfred. *Střed Evropy okolo roku 1000: Příručka a katalog k výstavě*, Praha, 2002, s. 307-309; BLÁHOVÁ, Marie. *Kosmas: první český historik*. In: BENEŠ, Zdeněk. *Duchem, ne mečem: fakta, úvahy, souvislosti*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 18. Gens v české kotlině se věnoval např. TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 61-64; TÝŽ. *Češi: jejich národ, stát, dějiny a pravdy v transformaci: texty z let 1991-1998*. Brno: Doplněk, 1999, s. 32-35. Obecně o tomto termínu napsala také KRZEMIENSKA, Barbara. *Češi a Poláci v mínění svých nejstarších kronikářů*. In: BAKALA, Jaroslav. GROBELNÝ, Andělín. *Tisíc let česko-polské vzájemnosti: materiály z vědecké konference, pořádané na Hradci u Opavy ve dnech 9.-10. září 1965*. Opava: Slezský ústav Československé akademie věd, 1967, s. 54-56.

tak Kosmas hovořili i o jiném než biologickém bratrství a tato kapitola se bude zabývat právě identifikací a rozlišením více významů tohoto klíčového termínu v nejstarší české kronice.

V druhém a nejdelším úseku práce se pokusím shrnout popis jednotlivých zmínek, kde Kosmas mluví o českém knížeti a jeho bratrech v přemyslovském rodě od počátku 10. století po rok 1125. Pokusím se však také neopomenout líčení situací, kdy byl některý kníže svržen a měl s bratry kontakt i v exilu nebo mimo období, než se stal vládcem. V druhém úseku práce také nejvíce poukazují na moderní interpretace popisovaných událostí a dodatečné informace v relevantních pramenech a publikacích. Na místě je také zdůraznit, že v práci nebudu více vnímat, zda byli daní Přemyslovci polorodí či plnorodí sourozenci. Rozlišování mezi těmito typy příbuzenství bylo v některých částech Evropy kvůli dědickým právům zásadní již od antiky, a proto je často důležité brát ho v potaz,² ale nejstarší česká kronika tento fakt nereflexuje. Popis pramene rozdělují do kapitol podle tří knih kroniky a podkapitol podle jednotlivých generací rodu a vlád přemyslovských panovníků. Z hlediska pro práci relevantních informací popisuje první kniha díla čtyři pokolení vládnoucí dynastie. V druhé knize autor pak píše o synech Břetislava I. a ve finální části pramene se vyjadřuje k jeho vnukům.

V závěrečné třetí části se pokusím o shrnutí Kosmova vnímání bratrských vazeb mezi Přemyslovci. Budu se zde věnovat zejména vybraným aspektům jeho popisu přemyslovských sourozeneckých vztahů (zmínky o vrozené bratrské lásce, odkazy na biblického bratrovraha Kaina a obdobný čin Přemyslovce Boleslava I. Ukrutného, další lamentace nad rodinnými konflikty nebo nedůsledné hodnocení některých sourozeneckých interakcí), které dle mého názoru svědčí o autorově pojetí dané problematiky.

---

² PIENIĄDZ, Aneta. překl. KIJAK, Anna. *Fraternal bonds in the early middle ages*. Leeds: Arc Humanities Press, 2023, s. 30-32.

1.1 Prameny a literatura

Primárním zdrojem pro mě přirozeně bude *Chronica Boemorum*.³ Nejstarší české kronice byla doposud věnována velká pozornost, ale většina studií pracovala pouze se specifickými aspekty pramene.⁴ Výjimku tvoří dvě komplexnější práce Dušana Třeštíka a jedna publikace Lisy Wolverton, které se snaží analyzovat celou kroniku.⁵

Kosmovo dílo je pro nás sice primárním zdrojem informací o bratrských vztazích prvních Přemyslovců, ale to neznamená, že se jedná o jediný použitelný pramen. Částečně tedy využiji i texty, které o bratrských vztazích poskytují dodatečné nebo odlišné zajímavé informace. Mezi tyto prameny patří legendy *Fuit in provincia Boemorum*, *Prolog o sv. Václavu*, *Vita et passio sancti Wenceslai et sanctae Ludmilae avae eius* a *Sancti Adalberti episcopi Pragensis et martyris Vita prior*.⁶ Kromě legend budu také odkazovat na *Fuldské anály*, kroniky Widukinda z Corvey,

---

³ Nejspolehlivější latinskou edicí zůstává KOSMAS, *Cosmae Pragensis chronica Boemorum*. ed. BRETHOLZ, Bertold, Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag. MGH Scriptorum rerum Germanicarum nova series II, Berlin, 1923 (dále pouze „*Chronica Boemorum*“); české znění jednotlivých pasáží vychází z překladu: HRDINA, Karel. BLÁHOVÁ, Marie. MORAVOVÁ, Magdalena. *Kronika Čechů*. Praha: Argo, 2011.

⁴ Z těch jsem využil zejména (ne však pouze): TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas a Regino*. ČsČH 58. Praha: Historický ústav ČSAV, 1960, s. 564-587; KOPAL, Petr. *Kosmovi ďáblové. Vršovsko-přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů*. MHB 8, 2001, s. 7-41; TÝŽ. *Státnost a rituály v Kosmově kronice*. In: WIHODA, Martin. MALAŤÁK, Demeter. *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*. Matice moravská, Brno 2006, s. 155-196; TÝŽ. *Král versus kníže? Idea panovnické moci v Kosmově kronice*. In: REITINGER, Lukáš. WIHODA, Martin. *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku: mocenské souvislosti a paralely*. Brno: Matice moravská, 2010, s. 359-371; WIHODA, Martin. *Kosmas a Vratislav*. In: KRMÍČKOVÁ, Helena. *Querite primum regnum Dei: sborník příspěvků k poctě Jany Nechutové*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 367-381; RAZIM, Jakub. *Věrnost v Kosmově kronice*. Forum Historiae 13, 2019, s. 18-39.

⁵ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmova kronika: studie k počátkům českého dějepisceví a politického myšlení*. Praha: Academia, 1968; TÝŽ. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*. Praha: Melantrich, 1972; WOLVERTON, Lisa. *Cosmas of Prague: narrative, classicism, politics*. Washington: The Catholic University of America Press, 2015 (dále pouze „*Cosmas of Prague*“).

⁶ *Fuit in provincia Boemorum*. ed. CHALOUPECKÝ, Václav. Svatováclavský sborník: na památku 1000. výročí smrti knížete Václava Svatého. Praha, 1939, s. 467-481; *Prolog o sv. Václavu*. ed. VAJS, Josef. Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Ludmile, Praha: Česká akademie věd a umění, 1929, s. 65-67; KRISTIÁN, *Vita et passio sancti Wenceslai et sanctae Ludmilae avae eius*. ed. LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav. Kristiánova legenda: život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily. Praha: Vyšehrad, 1978 (dále pouze jako „*Kristiánova legenda*“); JAN CANAPARIUS. *Sancti Adalberti episcopi Pragensis et martyris Vita prior*. ed. KARWASINSKA, Jadwiga. Monumenta Poloniae Historica Nova Series IV., Warszawa, 1962.

Dětmara z Merseburgu a Dalimila.⁷ Nemohu také opomenout další národní kroniky z počátku 12. století: *Gesta principum Polonorum* od Gala Anonyma a Nestorovu *Povest' vremennykh let*.⁸

Zatímco literatura o Kosmově kronice je hojná, totéž nemůžeme říct o publikacích, které by se uceleněji věnovaly popisu středověkých bratrských vztahů v českém prostředí. Jsme spíše nuceni vycházet z děl, která se primárně zaměřují na specifické aktéry Kosmova příběhu a v rámci toho se zároveň vyjadřují k rodinným vztahům těchto Přemyslovců. Tyto práce pocházejí zejména z per Barbary Krzemienské, Josefa Žemličky, Vratislava Vaníčka, Petra Charváta, Michala Lutovského, Davida Kalhouse a Lukáše Reitingera.⁹ V práci se snažím inspirovat i zahraniční literaturou o bratrských vztazích, přestože se publikace, na které odkazuji, zabývají převážně příklady z mimočeského středověkého prostředí. Využiji zejména knihu polské historičky Anety Pieniędzy, která se zaměřuje na bratrské vztahy v raně středověké Evropě.¹⁰ Tato práce se nevěnuje přímo českému knížectví, ale i tak ho považuji za stěžejní zdroj informací o tom, jak mohly být bratrské vztahy v tomto období prezentovány. Druhým zahraničním dílem, které mi bude nápomocné, je kniha anglické autorky Carolyne Larrington, která se sice zabývá převážně vztahy

---

⁷ *Annales Fuldenses sive annales regni francorum orientalis*. eds. PERTZL, Georg Heinrich. KURZE, Friedrich. MGH Scriptorum rerum Germanicarum VII. Hanover, 1891; WIDUKIND Z CORVEY, *Res gestae Saxonicae sive annalium libri tres*. eds. HIRSCH, Paul. LOHMANN, H.-E. Die Sachsengeschichte des Widukind von Korvei. MGH Scriptorum rerum Germanicarum 60. Hanover, 1935; DĚTMAR Z MERSEBURGU. *Chronicon Thietmari*, ed. HOLTZMANN, Robert. Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg. MGH Scriptorum rerum Germanicarum. Berlin, 1935; DALIMIL. *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*. ed. DAŇHELKA, Jiří. Staročeská kronika tak řečeného Dalimila: vydání textu a veškerého textového materiálu. Praha: Academia, 1988.

⁸ GALLUS ANONYMUS. *Gesta Principum Polonorum*. eds. SCHAEER, Frank, KNOLL, Paul W., *Gesta Principum Polonorum: The Deeds of the Princes of the Poles*, Warsaw, 2003; Bohužel se mi nepodařilo získat edici v ruštině, a proto nakonec východní kroniku cituji pouze z překladu: NESTOR. *Povest' vremennykh let*. překl. TĚRA, Michal. *Výprávění o minulých letech aneb Nestorův letopis ruský*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014 (dále pouze jako „*Povest' vremennykh let*“).

⁹ KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav II. Pokus o charakteristiku osobnosti panovníka*, ČsČH 35, 1987, s. 722-731 (dále pouze „*Břetislav II.*“); ŽEMLIČKA, Josef. *Poslední lov knížete Břetislava: (k událostem ve Zbečně před Vánoce roku 1100.)*. In: BOROVSÝ, Tomáš. JAN, Libor. WIHODA, Martin. *Ad vitam et honorem: profesor Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno: Matice moravská, 2003 s. 231-246 (dále pouze jako „*Poslední lov knížete Břetislava*“); VANÍČEK, Vratislav. *Vratislav II. (I.): první český král: Čechy v době evropského kulturního obratu v II. století*. Praha: Vyšehrad, 2004 (dále pouze jako „*Vratislav II. (I.)*“); TÝŽ. *Soběslav I.: Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092-1140*. Praha: Paseka, 2007 (dále pouze jako „*Soběslav I.*“); CHARVÁT, Petr. *Václav, kníže Čechů*. Praha: Vyšehrad, 2011; LUTOVSKÝ, Michal. *Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I.* (1. vyd.). Praha: Set out, 1998; KALHOUS, David. *Jaromír–Gebhard, pražský biskup a říšský kancléř (1038–1090)*. MHB 9. Praha: Historický ústav AV ČR. 2003, s. 27-45 (dále pouze jako „*Jaromír–Gebhard*“); REITINGER, Lukáš. *Vratislav: první král Čechů*. Praha: Argo, 2017 (dále pouze jako „*Vratislav*“).

¹⁰ PIENIĄDZ, Aneta Maria. překl. KIJAK, Anna. *Fraternal Bonds in the Early Middle Ages*. Leeds: Arc Humanities Press, 2023 (dále pouze jako „*Fraternal bonds*“).

mezi sourozenci v anglické středověké literatuře, ale obsahuje některé zajímavé připomínky k vyobrazení rodinných vazeb v daném období.¹¹

Nemohu opomenout ani některé české publikace, které poskytují dodatečné informace k důležitým popisovaným fenoménům. Poukázal bych zde zejména na sborník, který analyzuje rituál usmíření ve středověkých Čechách¹² nebo článek Ludmily Luňákové rozebírající násilné jednání v přemyslovské dynastii.¹³ Některé zajímavé postřehy se nacházejí i v publikaci *Curia ducis, Curia regis: panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*.¹⁴

Nakonec bych připomněl klíčová díla, která se obecně věnují období vlády přemyslovské dynastie. Z nich mají pro tuto práci speciální hodnotu zejména publikace Václava Novotného, Rostislava Nového, Zdeňka Fialy, Dušana Třeštíka, Josefa Žemličky a Martina Wihody.¹⁵ Důležitým zdrojem o období přemyslovské vlády je také kolektivní monografie *Přemyslovci: budování českého státu*.¹⁶

---

¹¹ LARRINGTON, Carolyne. *Brothers and Sisters in Medieval European Literature*, York: York Medieval Press, 2015 (dále pouze jako „*Brothers and Sisters*“).

¹² Z něho jsem využil zejména dvě kapitoly: WIHODA, Martin. *Obtížné příbuzenství: Konflikty a smířování přemyslovských knížat*. In: NODL, Martin. WIHODA, Martin. *Rituál smíření: konflikt a jeho řešení ve středověku: sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května - 1. června 2007 v Brně*, s. 71-84 (dále pouze jako „*Obtížné příbuzenství*“); SUCHÁNEK, Drahomír. *Role duchovních osob při řešení konfliktů ve středověku a smířující rituály*. In: NODL, Martin. WIHODA, Martin. *Rituál smíření: konflikt a jeho řešení ve středověku: sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května - 1. června 2007 v Brně*, s. 273-289.

¹³ LUŇÁKOVÁ, Ludmila. *Násilí mezi přemyslovskými knížaty*. ČMM 136, 2017, s. 209-234.

¹⁴ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan. *Curia ducis, curia regis: panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha: Historický ústav, 2011.

¹⁵ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny Díl I. část 1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*, Praha: Jan Laichter, 1912 (dále pouze jako „*České dějiny: Díl I. část 1*“); TÝŽ. *České dějiny: Díl I. část 2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha: Jan Laichter, 1913 (dále pouze jako „*České dějiny: Díl I. část 2*“); NOVÝ, Rostislav. *Přemyslovský stát 11. a 12. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1972; FIALA, Zdeněk. *Přemyslovské Čechy: český stát a společnost v letech 995-1310*. Praha, 1975 (dále pouze jako „*Přemyslovské Čechy*“); TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997 (dále pouze jako „*Počátky Přemyslovců*“); ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí (1034-1198)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997 (dále pouze jako „*Čechy v době knížecí*“); TÝŽ. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005; WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí: 906-1197*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010 (dále pouze jako „*Morava v době knížecí*“).

¹⁶ BARTLETT, Robert. SOMMER, Petr. TŘEŠTÍK, Dušan. ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: budování českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

2. Není bratr jako bratr

Dušan Třeštík napsal, že Kosmas ve svém díle vytyčil koncepci, podle které byli vlastně všichni příslušníci českého „gens“ v určitém slova smyslu bratry, nebo alespoň příbuznými, protože pocházeli ze „stejného praotce“.¹⁷ Je ovšem jasné, že náš kronikář zde spíše hovoří o symbolickém poutu. Třeštíkova poznámka zároveň ilustruje, že předtím, než se pustíme do rozboru vyprávění o skutečných bratrích v přemyslovské dynastii, musíme odpovědět na jednu zásadní otázku. Kdo všechno byl pro Kosmu vlastně bratrem? Muži s alespoň jedním společným rodičem totiž zdaleka nejsou jedinými, které český kronikář ve svém díle nazval termínem „frater“. To je úzce spojeno se skutečností, že středověká evropská společnost hovořila za určitých okolností o bratrství i mezi lidmi, kteří nebyli sourozenci.

Používání výrazů otec nebo bratr mezi členy duchovního stavu je obecně známým faktem.¹⁸ Kosmas jako křesťanský kněz určitě tyto termíny nejenom znal, ale často takto mohl být sám osloven. Není tedy překvapením, že se označení duchovních za bratry hojně nachází i v jeho kronice. Vyskytuje se např. u zmínek o členech monastických řádů (mj. v případě mučedníků svatých Pěti bratří,¹⁹ mnichů staroboleslavské kapituly²⁰ nebo pětadvacetičlenného bratrstva zřízeného pražským proboštem Markem²¹). Další příklad Kosmas popisuje roku 994, kdy druhý pražský biskup Vojtěch oslovuje mnicha Strachkvasa jako bratra.²² Samotného Vojtěcha podle kronikáře také krátce poté při návštěvě Říma papež nazývá „nejdražším synem a nejmilejším bratrem“.²³ Kronikář dále líčí v druhé knize díla konfrontaci mezi pražským biskupem Jaromírem a olomouckým biskupem Janem, přičemž zdůrazňuje, že oba biskupové byli duchovními bratry.²⁴

Křesťanská společnost také rozeznává obecné bratrství mezi mužskými věřícími.²⁵ V Kosmově díle se to potenciálně projevuje hned dvakrát při popisu výpravy knížete Břetislava I.

---

¹⁷ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmovo pojetí přemyslovské pověsti*. Český Lid 52, 1965, s. 311.

¹⁸ MENDELOVÁ, Edita. *Oslovení v náboženském prostředí*. Český Lid 85, 1998, s. 362–366.

¹⁹ *Chronica Boemorum* I/38, s. 72

²⁰ Tamtéž II/7, s. 93.

²¹ Tamtéž II/26, s. 119.

²² Tamtéž I/29, s. 53.

²³ Tamtéž I/30, s. 54.

²⁴ Tamtéž II/27, s. 120-122. Kosmas během této kapitoly zmiňuje také Jaromírova skutečného mladšího bratra Otu I. Olomouckého. Kronikář zde tedy vedle sebe dvakrát používá termín „frater“, ale význam je v obou případech odlišný.

²⁵ ALLMEN, Jean-Jacques von. MÍŘEJOVSKÝ, Jan. *Biblický slovník*. Praha: Evangelické nakladatelství, 1991. s. 19-20; PIENIĄDZ, Aneta. *Fraternal bonds*, s. 37-41.

do Hnězdna. Pražský biskup Šebíč kritizuje horlivost a nedostatek pokory účastníků tohoto tažení a svoje kárání začíná oslovením „Bratři moji a synové boží církve“.²⁶ Český kníže se následně kaje a vyhlašuje nad hrobem svatého Vojtěcha svoje slavné dekry. Přítomné během toho nazývá bratry a nutí je přísahat k jejich Hospodinu.²⁷ To, že se zde kníže odvolává na Boha, může dle mého názoru naznačovat, že své druhy vidí jako bratry na základě společné víry, a ne kvůli tomu, že by byli „bratry ve zbrani“, na které se ještě zaměřím v jiném odstavci.

Označení „frater“ mohlo znamenat i blízký přátelský vztah. Sám kronikář takto již v předmluvě svého díla adresuje mistra Gervasia.²⁸ Je zřejmé, že Gervasius pro něj mohl jakožto duchovní představovat bratra kněze. Kosmas však v tomto případě naznačuje, že ho s tímto knězem spojovala blízká důvěra, protože ho následně prosí, aby po něm opravil možné nedostatky díla.²⁹

Bratrem je v Kosmově pojetí také věrný spolubojovník nebo druh nezávisle na vyznání a pokrevní příbuznosti. Označení v těchto případech popisuje věrnost mezi muži, která mohla být často silnější než rodinné vazby mezi skutečnými sourozenci. Za možné předchůdce „válečného bratrství“ v raném středověku dnes považujeme blízká pouta mezi spolubojovníky v germánských kmenech v severní Evropě.³⁰ O určitém bratrství mezi spolubojovníky máme také záznamy z vrcholného rytířského středověku.³¹ V Kosmově díle se dané označení vyskytuje zejména u popisů proslovů před vojenským střetem. Předák Dětríšek povzbuzuje svoje spolubojovníky (na straně knížete Vladislava I.) k boji proti polskému vojsku knížete Boleslava III. Křivoústého mj. slovy: „Bratři moji a spolubojovníci.“³² Později v prameni jiný velmož Štěpán podněcuje k poslednímu vzdoru proti lupičům větou: „Bratři a druhové v již posledním soudu, nebojte se nenadálé smrti.“³³ V případě obou pasáží náš kronikář píše o předácích, kteří se zde odkazem na bratrství snaží o sblížení a povzbuzení svých spolubojovníků.

---

²⁶ *Chronica Boemorum* II/3, s. 84.

²⁷ Tamtéž II/4, s. 87.

²⁸ Tamtéž I/1, s. 3.

²⁹ Takto danou pasáž vysvětlily DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELEŇKA, Jan. *Curia ducis, curia regis: panovnícký dvůr za vlády Přemyslovců*, s. 238.

³⁰ PIENIĄDZ, Aneta. *Fraternal bonds*, s. 51.

³¹ KEEN, Maurice. *Brotherhood in arms*. History 47, Wiley, 1962, s. 1–17.

³² *Chronica Boemorum* III/36, s. 208.

³³ Tamtéž III/56, s. 230.

Jako bratři mohli být označováni i muži, kteří byli pokrevními příbuznými, ale neměli ani jednoho společného rodiče. Jedná se také o fenomén vyskytující se v raně středověkých pramenech právníkové povahy.³⁴ V nejstarší české kronice jsou slovem „frater“ nazváni vzdálenější přemyslovští příbuzní. Již několikrát bylo historiky zdůrazněno, že tento jev mohl badatelům zkomplikovat výzkum genealogie rodu.³⁵ Kosmas tímto latinským termínem ve třetí knize kroniky dvakrát spojuje Vladislava I. a jeho bratrance Otíka. Nejprve mluví o obou Přemyslovcích jako o bratrech jedné mysli a následně líčí, jak Vladislav bratrance dokonce nazval „fratre meo“.³⁶ V závěrečné části třetí knihy kronikář popisuje souboj o status Vladislavova následníka mezi jeho bratrem Soběslavem a výše zmíněným Otíkem. Soběslav se nakonec po bratrově smrti stane knížetem. Kosmas následně Otíka nazývá Soběslavovým bratrem, když oba muže na konci kroniky vyzývá k ukončení sporu, jehož vyvrcholení se již nedožije.³⁷

Mohli jsme vidět, že slovo „frater“ má v nejstarší české kronice více významů. Je tedy důležité na počátku práce upozornit na různorodost tohoto latinského termínu a rozlišit, jak ho Kosmas využil ve svém díle. Většina příkladů, které jsem v této kapitole představil, poukazuje na to, že autor vnímal stejně jako tehdejší společnost označení za bratra v kladném slova smyslu.³⁸ V následujících kapitolách však uvidíme, že vztahy mezi přemyslovskými „skutečnými“ bratry byly často daleko komplikovanější, než byl křesťanský a společenský ideál.

---

³⁴ PIENIĄDZ, Aneta. *Fraternal bonds*, s. 34.

³⁵ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 330; ŽEMLIČKA, Josef. „Dvacet pánů“ české země: (k vymezení panujícího rodu v 11. a 12. století). ČČM 117, Brno: Maticе moravská, 1998, s. 296; TÝŽ. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*, s. 80. Výskyt tohoto fenoménu i v jiných českých pramenech připomíná KRZEMIENSKA, Barbara. MERHAUTOVÁ, Anežka. TŘEŠTÍK, Dušan. *Moravští Přemyslovci ve znojenské rotundě*. Praha: Set out, 2000, s. 27.

³⁶ *Chronica Boemorum* III/33, s. 203, III/34, s. 205.

³⁷ Tamtéž III/60, s. 239.

³⁸ Kladné vnímání bratrství křesťanskou společností zmiňuje také PIENIĄDZ, Aneta. *Fraternal bonds*, s. 207.

3. Přemyslovští bratři

3.1 První kniha kroniky

V první knize kroniky se potýkáme s jedním zásadním problémem. Jedná se o nespolehlivost a neúplnost informací, která je z velké části způsobena nedostatkem Kosmových zdrojů.³⁹ Důkazem autorovy omezené pramenné základny jsou např. časové mezery a velice stručné informace k jednotlivým letopočtům v některých počátečních kapitolách díla.⁴⁰ V popisu příběhu přemyslovských bratrů se to projevuje nedostatkem informací, chybnou genealogií u jedné generace rodu nebo mylnými datacemi.

3.1.1 Mytické kořeny rodu a tajemní první bratři

Pokud jde o počátky přemyslovské dynastie, jsou dostupné pramenné záznamy stále dost neúplné a pohybují se spíše v oblasti mytologie než faktů. Sám Kosmas až po syny Bořivoje I. nepíše o žádných mužských sourozencích ve vládnoucím rodě. Kronika nám představuje pouze devět jednočlenných generací: Přemysla Oráče, jeho sedm mytických pokračovatelů a prvního historicky doloženého knížete Bořivoje I.⁴¹ První kapitoly kroniky tak neobsahují pro téma práce dostatek nosných informací. Je však důležité zmínit, že Dušan Třeštík poukázal u Přemysla Oráče a jeho syna a nástupce Nezamysla na shodu základu jmen, která byla v indoevropské mytologii často přisuzována bratrům a dvojčatům.⁴² Dalimil ve svojí kronice z počátku 14. století tvrdil, že třetí ze sedmi bájných knížat, Vojen, měl dva syny, Vnislava a Vlastislava, mezi které rozdělil zemi.⁴³ Tato unikátní informace však byla vysvětlena jako autorova fabulace, kterou vytvořil na základě toho, co si přečetl v Kosmově díle.⁴⁴

Kosmas za první sourozeneckou dvojici explicitně označuje až syny Bořivoje I. a Ludmily, Spytihněva a Vratislava. Kronikář sice popisuje generaci těchto sourozenců pouze jako dvoučlennou, ale existují starší dobové prameny, které nám o dětech Bořivoje I. poskytují

---

³⁹ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*, s. 99.

⁴⁰ *Chronica Boemorum* I/16, s. 35, I/20, s. 40-41, I/27, s. 48-51, I/39, s. 72.

⁴¹ Tamtéž I/9, s. 21-22.

⁴² MERHAUTOVÁ, Anežka. TŘEŠTÍK, Dušan. *Ideové proudy v českém umění 12. století*. Praha: Academia, 1985, s. 16; TŘEŠTÍK, Dušan. *Mýty kmene Čechů: (7.-10. století): tři studie ke "starým pověstem českým"*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 154.

⁴³ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*, s. 80i.

⁴⁴ HONZÍKOVÁ, Milena. *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila: v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*. Praha: Academia, 1995, s. 331.

obsáhlejší informace. *Kristiánova legenda a Fuit in provincia Boemorum* se zmiňují o tom, že Bořivoj I. a jeho manželka Ludmila měli tři syny a tři dcery.⁴⁵ Kosmas svoji dvojici Bořivojových synů popisuje pouze jednou větou, přičemž píše, že se oba postupně stali českými vládci.⁴⁶ Spytihněv nastoupil na knížecí stolec po smrti otce a Vratislav po smrti bratra. O vztahu mezi těmito sourozenci se kronika nijak nezmiňuje a pramenný materiál týkající se jejich vlád je obecně velice omezený. Doplňující informace nám poskytuje pouze teorie, která je spojena se záznamem *Fuldských análů* o setkání v Řezně roku 895.⁴⁷ Na tomto shromáždění se údajně objevil Spytihněv i jakýsi Witzila (některými identifikovaný s Vratislavem) a na základě této hypotézy se uvažuje o možné spoluvládě obou Bořivojových synů.⁴⁸ Touto zmínkou se také již dříve zabýval Josef Pekař, který spekoval nad možným Vratislavovým působením ve vlastním údělu za Spytihněvovy vlády.⁴⁹

3.1.2 Bratrovrah a světec

Následující generací bratrů v kronice jsou potomci Vratislava I., protože Spytihněv I. v jejím příběhu nemá děti a obecně máme domněnky pouze o existenci jeho manželky.⁵⁰ Bořivojův mladší syn měl podle kronikáře se svojí chotí Drahomírou dva syny: Václava a Boleslava.⁵¹ Jako v případě dětí prvního historicky doloženého knížete máme také obsáhlejší informace o potomcích tohoto manželského páru. *Prolog o sv. Václavu* se totiž zmiňuje o tom, že spolu tyto manželé měli tři syny a jednu dceru.⁵²

Starší syn Václav se v kronice po otcově smrti ujímá knížectví, ale jeho vláda není více popisována. Kosmas pouze zmiňuje, že k tomuto období nemá více informací, ale zároveň odkazuje na jiné texty, které se věnují např. Bořivojově křtu.⁵³ Následně čtenáře informuje o konci

---

⁴⁵ *Fuit in provincia Boemorum*. ed. CHALOUPECKÝ, Václav. Svatováclavský sborník: na památku 1000. výročí smrti knížete Václava Svatého. Praha, 1939, s. 469; *Kristiánova legenda*, s. 24.

⁴⁶ *Chronica Boemorum* I/15, s. 34.

⁴⁷ *Annales Fuldenses sive annales regni francorum orientalis*, s. 126.

⁴⁸ Tuto hypotézu naposledy shrnul TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*, s. 453-454. Proti této teorii však již dříve vystoupil např. SLÁMA, Jiří. *Vitislav (UI UTIZLA)*. In: HOJDA, Zdeněk, PEŠEK, Jiří, ZILYNSKÁ, Blanka. *Seminář a jeho hosté: Sborník prací k 60. narozeninám doc. Dr. Rostislava Nového*, Praha 1992, s. 11-18.

⁴⁹ PEKAŘ, Josef. *Svatý Václav*. Praha, 1932, s. 18.

⁵⁰ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*, s. 453.

⁵¹ *Chronica Boemorum* I/15, s. 34-35.

⁵² *Prolog o sv. Václavu*. ed. VAJS, Josef. *Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Ludmile*, V Praha: Česká akademie věd a umění, 1929, s. 65-66.

⁵³ *Chronica Boemorum* I/15, s. 35. Kosmovu pramennou základnu pro toto období se více snažili nastínit např. KRÁLÍK, Oldřich. *Kristián a Kosmas*. Česká Literatura 7, Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1959, s. 68; TŘEŠTÍK,

Václavova panování, ke kterému podle něj došlo 28. září roku 929 ve Staré Boleslavi.⁵⁴ Mladší bratr knížete ho pozval na hostinu do svého hradu, kde byl pražský vládce zavražděn. Kronikář v této části pramene zmiňuje také jednu unikátní informaci. V den „strašlivé hostiny“ totiž podle něj došlo k narození Boleslavova syna Strachkvase, jehož jméno na bratrovraždu přímo odkazuje.⁵⁵ Tento syn byl následně zaslíben duchovní kariéře a poslán do Řezna, protože se jeho hříšný otec obával božího trestu za vykonaný čin. Tyto pasáže popisují jedinou přímou interakci mezi Vratislavovými syny v kronice.

Náš kronikář tedy sice příliš nepíše o Boleslavově působení za Václavovy vlády, ale přesto se v prameni nachází jedna konkrétní informace, která nám o něm dovoluje vytvářet hypotézy. Je to zmínka o tom, že Vratislavův mladší syn vládl na vlastním hradišti. Tento Kosmův komentář naznačuje, že měl Boleslav během bratrova panování určitý podíl na moci.⁵⁶ O něm spekulují také nedávné hypotézy, které tvrdí, že za vraždou sourozence nejspíše stály politické neshody.⁵⁷

Kosmas při popisu Václavovy vlády vnímá jeho vztah s Boleslavem pouze na základě bratrovraždy. Příběh o zkaženém Přemyslovcovi, který zavraždil svého zbožného sourozence, později připomíná mj. i charakteristika bratrovrahovy osobnosti. Kronikář píše, že Boleslav byl „člověk bezbožný a násilný, krutější než Herodes, surovější než Nero, převyšující Decia nelidskostí zločinů, Diokleciána krvelačností, čímž si získal příjmení Boleslav Ukrutný“.⁵⁸ Všichni tito antičtí panovníci byli známí perzekucemi křesťanů, které pro našeho kronikáře představovaly zločiny na úrovni staroboleslavského hříchu.⁵⁹ Jejich přímá vina na vraždě světců

Dušan. *Kosmova kronika: studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, s. 54-57; TÝŽ. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 146-147.

⁵⁴ *Chronica Boemorum* I/17, s. 35-36. Diskuse o datování bratrovraždy není více relevantní k celkové tématice práce, ale stojí za menší zmínku. V dnešní době se obecně historici na základě informací z jiných pramenů přiklánějí spíše k datu 28. září 935 (NOVOTNÝ, Václav. *Český kníže Václav svatý: život, památka, úcta*. Praha: Státní nakladatelství, 1929, s. 24-25; FIALA, Zdeněk. *Dva kritické příspěvky ke starým dějinám českým*. Sborník historický 9, Praha: Academia, 1962, s. 6-40 (dále pouze „Dva kritické příspěvky“); TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*, s. 428-430; LUTOVSKÝ, Michal. *Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I.*, s. 67-68).

⁵⁵ K této informaci byl však značně kritický SLÁMA, Jiří. *Český kníže Boleslav II.* In: POLANSKÝ, Luboš. TŘEŠTÍK, Dušan. SLÁMA, Jiří. *Přemyslovský stát kolem roku 1000: na paměť knížete Boleslava II. (7. února 999)*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 11-12 (dále pouze jako „Český kníže Boleslav II.“).

⁵⁶ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 159; FIALA, Zdeněk. *Přemyslovské Čechy*, s. 8; BOHÁČOVÁ, Ivana, BARTOŠKOVÁ, Andrea. *Stará Boleslav: Přemyslovský hrad v raném středověku*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2003, s. 18.

⁵⁷ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*, s. 427-431; LUTOVSKÝ, Michal. *Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I.*, s. 75-77; CHARVÁT, Petr. *Václav, kníže Čechů*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 137-139.

⁵⁸ *Chronica Boemorum* I/19, s. 38.

⁵⁹ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 158; WOLVERTON, Lisa. *Cosmas of Prague*, s. 108-109.

je něco, co také zdůrazňuje dílo Regina z Prümü, které náš kronikář často používal jako předlohu.⁶⁰ V těchto pasážích ze staršího pramene tedy mohl najít inspiraci ke svému popisu bratrovraha.

Dnešní interpretace naší kroniky také potenciálně přibližují, co mohlo ovlivnit výše zmíněný popis tohoto bratrského vztahu. Lisa Wolverton napsala, že autorovi šlo primárně o prezentaci extrémně negativního obrazu Boleslavovy vlády. Panování svatého Václava a jeho předchůdců podle této hypotézy ustupují z narativu, aby se dostalo více prostoru bratrovrahově tyranii.⁶¹ Michal Lutovský připomenul, že Kosmův popis výrazně poznamenalo, že svatý Václav byl v době psaní kroniky hlavním patronem českého knížectví.⁶² Pasáže o bratrském vztahu synů Vratislava I. tedy mohl ovlivnit nejenom obsah legend, ale také pozdější prostředí, ve kterém byl tento světec klíčovým pilířem ideologie tehdejšího knížectví. Příběh synů Vratislava I. je také připomenut i v jiných částech Kosmova díla a hraje zásadní roli v celkovém vyobrazení bratrských vztahů v kronice, a proto se k němu ještě více vrátím v závěrečné části práce.

3.1.3 Zbožný kníže a „nástupce“ svatého Vojtěcha

Dalšími přemyslovskými bratry Kosmova příběhu jsou Boleslavovi synové: Boleslav II. Pobožný a Strachkvas. Neopomeňme však, že tito Přemyslovci mohli mít ještě jednoho nejmenovaného staršího bratra, o jehož existenci se dnes spekuluje na základě *Widukindovy kroniky*.⁶³ Boleslav II. podle našeho autora nastupuje na knížecí stolec po smrti Boleslava I. roku 967.⁶⁴ Bratrovrahův nástupce vykoná v naší nejstarší kronice na rozdíl od svého stejnojmenného otce velké státnické činy a autor na něj vzpomíná jako na knížete, který svými výboji rozšířil hranice knížectví a za jehož vlády bylo založeno pražské biskupství.⁶⁵ Jak již bylo zmíněno, jeho

---

⁶⁰ REGINO Z PRUMU. *Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi*. ed. Kurze, Friedrich. MGH Scriptores rerum Germanicarum. Hanover, 1890, s. 4-5, 10, 12-13. O Kosmově inspiraci tímto pramenem detailně napsal TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas a Regino*, s. 564-587.

⁶¹ WOLVERTON, Lisa. *Cosmas of Prague*, s. 103-109.

⁶² LUTOVSKÝ, Michal. *Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I.*, s. 15-16.

⁶³ *Res gestae Saxonicae sive annalium libri tres* III/8, s. 108-109. O této teorii dále píše SLÁMA, Jiří. *Český kníže Boleslav II.*, s. 9-10, 274.

⁶⁴ *Chronica Boemorum* I/21, s. 41-42.

⁶⁵ Chvála tohoto knížete se nachází hned v několika kapitolách kroniky (*Chronica Boemorum* I/21, s. 41-42, I/32, s. 57, I/34, s. 60). Dušan Třeštík byl však ke Kosmově datování bratrovrahovy smrti a celkovému vyobrazení Boleslava II. skeptičtější a poukázal na fakt, že kronikář nejspíše upřel zásluhu založení pražského biskupství jeho otci (TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 158-159). Stejný názor sdíleli také KRÁLÍK, Oldřich. *Kosmova kronika a předchozí tradice*. Praha: Vyšehrad, 1976, s. 182-183; SLÁMA, Jiří. *Český kníže Boleslav II.*, s. 9; TÝŽ. *Kosmovy záměrné omyly*. In: PLEŠKOVÁ, Eva. ŽEMLIČKA, Josef. KLÁPŠTĚ, Jan. *Dějiny ve věku nejistot: sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 261, 265. Obecnou jazykovou stránkou Kosmovy chvály Boleslava II. (včetně kronikářovy inspirace kronikou z Regina

bratr Strachkvas pobýval v Řezně, kam byl otcem poslán, aby se stal duchovním. Oba sourozenci jsou společně v Kosmově příběhu popisováni pouze jednou. Strachkvas se roku 994 vrací do Čech s úmyslem navštívit svého vládnoucího sourozence. Během této návštěvy se však bratrovrahův mladší syn zaplete do místní duchovní politiky. V tuto dobu měl druhý pražský biskup Vojtěch v rámci svého episkopátu velké osobní problémy s mravností obyvatel a chováním nobility v zemi.⁶⁶ Vojtěch se podle Kosmy snaží mladšího bratra knížete přesvědčit k převzetí svojí funkce. Ten ho však v tuto chvíli odmítá.⁶⁷ Strachkvasův příběh sice touto zmínkou nekončí, ale kronikář o možném jednání mezi bratry dále nepíše.

Jak tedy můžeme na základě pramene interpretovat Kosmův popis vztahu mezi bratrovrahovými syny? Zmínku o příchodu do Prahy za účelem návštěvy příbuzného je možné vnímat jako důkaz toho, že si autor vztahy mezi sourozenci představoval přinejmenším jako korektní. Tento pohled naznačuje kronikář i při popisu rozmluvy mezi Strachkvasem a svatým Vojtěchem. Pražský biskup se bratrovrahova mladšího syna pokouší přesvědčit k převzetí funkce mj. poukázáním na potenciální spolupráci s jeho vládnoucím sourozencem. Obě pasáže dle mého názoru demonstrují, že Kosmas vztah obou Přemyslovců vnímal buď jako pozitivní, nebo přinejmenším ne jako nepřátelský. Zároveň je ovšem pravděpodobné, že ho jeho popis nemusel primárně zajímat, protože se ve výše zmíněných pasážích snaží líčit zejména příběh svatého Vojtěcha.

Další prameny nabízí dodatečné informace o možné spolupráci těchto sourozenců.⁶⁸ *Canapariova legenda*, která vznikla na přelomu tisíciletí, zmiňuje diplomatické poselství do Říma, které měl roku 992 vést tento bratr knížete.⁶⁹ *Dalimilova kronika* z počátku 14. století dokonce Strachkvasovi přisuzuje zavraždění bratrů svatého Vojtěcha.⁷⁰ Oba činy by byly prospěšné zejména pro knížete Boleslava II. Pobožného, a mohly by tedy znamenat možnou spolupráci mezi

---

z Prumu) se pak zabýval ŠVANDA, Libor. *Chvály osob v Kosmově kronice*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 54. 2005, s. 94-95, 105-107.

⁶⁶ Kosmas tyto problémy blíže nepopsal, jen zmínil jejich existenci. Jsou však nastíněny např. v legendě *Nascitur purpureus flos* (BRUNO Z QUERFURTU. *Nascitur purpureus flos*. ed. VLK, Miroslav. překl. KYRALOVÁ, Marie. Život svatého Vojtěcha: legenda Nascitur purpureus flos. Praha: Zvon, 1997, s. 42).

⁶⁷ *Chronica Boemorum* I/29, s. 52-53.

⁶⁸ Dostupné informace o Strachkvasovi shrnuli NOVÝ, Rostislav. SLÁMA, Jiří. *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*. Praha: Vyšehrad, 1987. s. 441-442.

⁶⁹ *Sancti Adalberti episcopi Pragensis et martyris Vita prior*, s. 60.

⁷⁰ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*, s. 409.

těmito Přemyslovci. Zmínky v těchto pramenech, byť uvedené v jiném kontextu, tedy stejně jako Kosmův text naznačují, že spolu tito bratři mohli dobře vycházet.

3.1.4 Krize knížectví, krize rodiny

Boleslav II. Pobožný zůstává i mimo kroniku jediným nám známým synem Boleslava I., který měl vlastní potomky. Kosmův popis následujících dvou generací bratrů a líčení situace po smrti zbožného knížete roku 999 je ovšem zatížen velkými problémy. Moderní historiografie se u informací k tomuto období přiklání k údajům z kroniky Dětmara z Merseburgu a Kosmu používá spíše jako sekundární pramen.⁷¹ Nebudu zde příliš rozebírat, v čem všem se vyprávění našeho kronikáře odlišuje od příběhu saského biskupa, protože tématu mé práce se více dotýká pouze jedna specifická chyba. Genealogie přemyslovského rodu se totiž v této části asi nejvýrazněji z celého pramene odlišuje od toho, jak na ni nahlížíme dnes. Boleslav II. Pobožný měl podle Kosmy dva potomky: Václava, který zemřel v útlém věku, a Boleslava, který po otci nastoupil na knížecí stolec.⁷² Tento třetí Boleslav měl podle našeho pramene opět dva syny: Jaromíra a Oldřicha.⁷³ Boleslav III. a jeho potomci jsou však moderní historiografií zejména na základě popisu kroniky Dětmara z Merseburgu považováni za bratry, a tím pádem za syny Boleslava II. Pobožného.⁷⁴ Oba prameny o těchto Přemyslovcích navíc přináší převážně odlišné informace. Boleslav III. Ryšavý je v Kosmově vyprávění spíše tragickou postavou a dobrosrdečným otcem, ale v příběhu saského kronikáře hraje roli divokého a bojechtivého bratra, který ke svým sourozencům přistupuje extrémně krutě.⁷⁵ O Oldřichovi pak Dětmar tvrdí, že se

---

⁷¹ Chronologicky a faktograficky přesnější popis tohoto období vytvořili např. NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část 1*, s. 661-737; KRZEMIENSKA, Barbara. *Krize českého státu na přelomu tisíciletí*. ČsČH 18, 1970, s. 497-532. Kosmovo chybné datování také uceleněji shrnula KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I*. Praha: Melantrich, 1986, s. 72-74.

⁷² *Chronica Boemorum* I/32, s. 57.

⁷³ Tamtéž I/34, s. 60-61.

⁷⁴ Saský kronikář jejich příbuzenství poprvé zmiňuje v *Chronicon Thietmari* V/23, s. 247 a znovu ho potvrzuje tamtéž V/29, s. 253. Na Kosmovu chybnou interpretaci genealogické situace upozornil již NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část 1*, s. 661. Dále o tomto kronikářově omylu a o vývoji odlišných názorů pojednali FIALA, Zdeněk. *Dva kritické příspěvky*, s. 40-56; TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*, s. 464-466; ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci a Čechy*. In: HINZ, Hans-Martin. WIECZOREK, Alfred. *Střed Evropy okolo roku 1000: Příručka a katalog k výstavě*, Praha, 2002, s. 152; TÝŽ. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*, s. 37.

⁷⁵ *Chronicon Thietmari* V/23, s. 247. Pohled obou kronik na tohoto Přemyslovce srovnal KALHOUS, David. *Boleslav III. kníže na konci časů*. In: *Ad vitam et honorem: profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Brno: Matice moravská, 2003, s. 227-228.

svého bratra Jaromíra „obával, když ho měl milovat“. ⁷⁶ Toto vyobrazení se již více podobá tomu, co o těchto dvou sourozencích píše náš kronikář.

Co tedy o těchto Přemyslovcích na počátku 11. století říká Kosmas? Boleslav III. Ryšavý nastupuje k moci po smrti svého otce roku 999. Jelikož podle kroniky nemá v tuto dobu žádného žijícího sourozence, tak nemůžeme mluvit o bratrských vztazích. Jeho dva synové jsou za otcovy vlády vychováváni odděleně. Jaromír vyrůstá v Čechách, zatímco Oldřich je za účelem výuky němčiny a tamějších mravů poslán na výchovu do bavorského vévodství. Boleslav III. se podle Kosmy krátce po nástupu k moci dostává do konfliktu s polským knížetem Měškem I. Tento piastovský vládce českého knížete následně zajme během mírových jednání. ⁷⁷ Praha brzy poté padne do polských rukou a Jaromír se za pomoci věrných schovává na Vyšehradě. Měšek se posléze zaměřuje na Oldřicha, který pro něj představuje primární ohrožení jeho moci v Čechách. Císař začíná přemýšlet o vydání mladého Přemyslovce za tučné výkupné. ⁷⁸ Oldřich však podle Kosmy vycítí nebezpečí, ve kterém se nachází, a vrací se do vlasti, odkud vyhání polské vojsko. Zde se také dostáváme k jediné přímé interakci mezi oběma bratry v kronice. Oldřich nechává svého sourozence po svém návratu do Čech a nástupu na knížecí stolec oslepit. K tomuto drastickému rozhodnutí, které Jaromírovi znemožní efektivní držení moci, je nový český kníže přesvědčen předáky z vlivného rodu Vršovců. ⁷⁹ Oslepený Přemyslovec je svým bratrem následně internován do vesnice Lysé, kde pobývá až do Oldřichovy smrti. Příběh těchto sourozenců však nekončí úmrtím mladšího z nich. Slepý Jaromír se podle Kosmy účastní bratrova pohřbu. Při této příležitosti pronáší smuteční řeč, ve které odpouští zesnulému a připomíná špatné činy rodu Vršovců. Následně pomáhá Oldřichovu synovi Břetislavovi v nástupu na knížecí stolec. ⁸⁰

Kosmas interakce mezi Jaromírem a Oldřichem stejně jako vztahy mezi příslušníky předešlých generací bratrů nepopisuje příliš obsáhle. Jejich jediné „setkání“ končí Jaromírovým oslepením. Kronikář tuto událost jasně odsuzuje. Nespravedlnost, která se stala Jaromírovi, je znovu připomenuta při Oldřichově pohřbu, když Jaromír mj. říká: „Zraku jsi mne zbavil a nemiloval jako bratr bratra. Jen by sis raději přál, bys nespáchal, na mne cos spáchal. Vím teď,

---

⁷⁶ *Chronicon Thietmari* VI/99, s. 391-392.

⁷⁷ *Chronica Boemorum* I/34, s. 60-63.

⁷⁸ Tamtéž I/35, s. 63-64.

⁷⁹ Tamtéž I/36, s. 64-65. Důvod, proč Přemyslovcům znemožňovalo oslepení vládu, dále vysvětlili TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 90-91; KOPAL, Petr. *Státnost a rituály v Kosmově kronice*, s. 184.

⁸⁰ *Chronica Boemorum* I/42, s. 77-79.

že bys mi zrak chtěl navrátit, kdybys jen mohl.“⁸¹ Kosmas v této pasáži popisuje odpuštění bližnímu, které je dodnes velice důležitou koncepcí ve křesťanské víře.⁸² Symbolické urovnání poměrů mezi bratry zároveň předchází Jaromírově podpoře Oldřichova syna. Kronikář se tedy mohl snažit mladého Břetislava distancovat od chyb jeho otce.

Zásadní je také, že autor využívá obě pasáže o vztahu bratrů k hanění Vršovců. Shazování viny za špatné přemyslovské činy na tento rod můžeme označit za specifický znak jeho díla.⁸³ Petr Kopal totiž zdůraznil, že Vršovci plní v díle negativní roli a ve větší části zmínek o tomto rodu jsou hlavními původci vyobrazených špatných činů.⁸⁴ To by mohlo znamenat, že kronikář Oldřicha částečně omlouvá. Vršovce můžeme tedy v případě popisu Jaromírova oslepení označit za tzv. špatné rádce. Tento motiv je známým prostředkem středověkých kronikářů, kteří jím poukazovali na nelichotivé jednání vládců bez přímého napadení panovníka a jeho autority.⁸⁵

Jaromírova smuteční řeč vlastně celkově shrnuje, jak mohl Kosmas pohlížet na bratrský vztah těchto Přemyslovců. Oldřich nechává sourozence zmrzačit a v Kosmově příběhu působí jako agresor, který se nechává lákat proradnými předáky. Jaromír je naopak bratrem, který je přes všechno, co se mu stalo, ochotný odpustit a reprezentuje řádného křesťana, který podporuje svoji rodinu (v tomto případě synovce). První kniha kroniky je tedy i přes představené bratrské konflikty zakončena optimisticky, jelikož Kosmas vkládá velké naděje do Oldřichova syna Břetislava. Rozpory mezi sourozenci v přemyslovském rodě však nejsou zdaleka u konce.

---

⁸¹ Tamtéž I/42, s. 78.

⁸² K tematice odpuštění podle bible napsal např. ALLMEN, Jean-Jacques von. MĚŘEJOVSKÝ, Jan. *Biblický slovník*, s. 180-181.

⁸³ O roli tohoto rodu v nejstarší české kronice napsal obsáhleji KOPAL, Petr. *Kosmovi d'áblové. Vršovsko-přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů*, s. 7-41. Na vršovskou vinu na zmrzačení a vraždách Přemyslovců v Kosmově pojetí poukázala také LUŇÁKOVÁ, Ludmila. *Násilí mezi přemyslovskými knížaty*, s. 210, 219-220.

⁸⁴ KOPAL, Petr. *Kosmovi d'áblové. Vršovsko-přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů*, s. 7-9, 22-24.

⁸⁵ V Kosmově díle na tento motiv upozornil již TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 99. Obecně ho okomentoval např. KOOPER, Erik S., LEVELT, Sjoerd. *The Medieval Chronicle II*. Leiden: Brill, 2018, s. 145. Motiv špatných rádců se nachází také v dalších národních kronikách z počátku 12. století: např. v Gallově (*Gesta Principum Polonorum* II/35, s. 184, III/25, s. 272) nebo Nestorově kronice (*Povest' vremennykh let*, s. 176).

3.2 Druhá kniha kroniky

V druhé knize díla se Kosmas zaměřuje pouze na jednu generaci sourozenců, ale vyjadřuje se k ní daleko obsáhleji než k již zmíněným čtyřem pokolením rodu. Vyplývá to z faktu, že měl při popisu tohoto období k dispozici více zdrojů nebo vycházel z toho, co sám viděl nebo slyšel od očitých svědků.⁸⁶ Tyto informace pak mohl podle Marie Bláhové také čerpat ze svých starších poznámek.⁸⁷ Nesmíme ovšem zapomenout, že Kosmův příběh není objektivním výkladem bratrských vztahů, přestože je o českém prostředí v tomto období často jediným dostupným zdrojem.⁸⁸

3.2.1 Nový řád a horlivá vláda Spytihněva II.

Břetislav I. nastoupil k moci v těžkých časech. České knížectví bylo stále částečně oslabené z krize na počátku tisíciletí a vládnoucí dynastie byla na pokraji vymření. Na konci první knihy kroniky není v příběhu mimo Břetislava I. a jeho nejstaršího syna Spytihněva (narozeného roku 1031)⁸⁹ zmínka o žádných dalších žijících Přemyslovcích. Nový český kníže však s manželkou Jitkou brzy zplodil ještě další čtyři syny: Vratislava, Konráda, Jaromíra a Otu.⁹⁰ Sourozence sice Břetislav neměl, ale i tak zásadně ovlivnil následný vývoj bratrských vztahů ve své rodině, když podle kroniky roku 1055 vyhlásil tzv. stařešinský zákon/seniorát.⁹¹ Toto nařízení mělo být odpovědí na Břetislavovy obavy z osudu jeho synů. Vyhlášení nového následnického systému předcházela jeho řeč na smrtelné posteli, kdy podle Kosmy mj. pravil: „Víte, že se náš knížecí rod ztenčil zčásti neplodností, zčásti předčasnými úmrtími, takže jsem zbyl já jediný. Nyní však, jak sami vidíte, mi dal Bůh pět synů... Avšak od stvoření světa a od počátku římského panství a až do našich časů bratrská láska bývala vzácná. Svědčí o tom nezvratné

---

⁸⁶ BLÁHOVÁ, Marie. *Kosmas: první český historik*, s. 22.

⁸⁷ BLÁHOVÁ, Marie. *Dějepisectví v českých zemích přemyslovského období*. In: DOBOSZ, Józef. *Przemysłidzi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2006, s. 115.

⁸⁸ Kosmovu roli jediného zpravodaje zmiňuje např. KOPAL, Petr. *Král versus kníže? Idea panovnické moci v Kosmově kronice*, s. 360-361.

⁸⁹ *Chronica Boemorum* I/41, s. 77.

⁹⁰ Tamtéž II/1, s. 82.

⁹¹ Tamtéž II/13, s. 101-103. Problematice ustanovení seniorátu se více věnovali JIREČEK, Hermenegild. *Slovanské právo v Čechách a na Moravě: Doba druhá: od počátku XI. do konce XIII. století*. Praha, 1864, s. 86-88 (dále pouze jako „*Slovanské právo v Čechách a na Moravě II*“); NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část 2*, s. 72-79; ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 69-75; WIHODA, Martin. *Testament knížete Břetislava*. In: *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století*. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců. Olomouc: Vlastivědné muzeum, 2006, s. 33-50.

důkazy: Kain a Ábel, Romulus a Remus a moji předkové Boleslav a svatý Václav. Uvažíme-li, co učinili vždy dva bratři, uhodneme, co by učinilo pět?“⁹² Obsah Břetislavova následnického zákona byl vcelku jasný: v českém knížectví měl vždy vládnout nejstarší příslušník rodu. Zásadní také bylo, že Břetislavovi mladší synové (s výjimkou Jaromíra, který byl poslán do ciziny, aby se stal duchovním) dostali do správy úděly na Moravě.⁹³ Vratislav získal její Olomouckou polovinu, zatímco Konrád a Ota si rozdělili její jižní část (Brněnsko a Znojensko). Tato panství měla sloužit k obraně hranic na jihu a na východě a také jako částečné uspokojení možných mocenských nároků těchto Přemyslovců.⁹⁴ Seniorátní princip fungoval skoro půl století, ale rozdělení knížectví se podle kroniky dostalo do ohrožení hned po Břetislavově smrti.

Jeho nejstarší syn a nástupce Spytihněv II. se totiž v Kosmově příběhu pokouší otcovo uspořádání změnit hned na počátku svojí vlády. V rámci svého centralizačního úsilí se rozhodne omezit moc mladších sourozenců v údělech.⁹⁵ Jeho bratr Jaromír se zatím stále nachází mimo Čechy. Kronikář líčí, jak po neshodě s moravskými předáky nechává Spytihněv tyto muže zatknout u Hrutova. Toto jednání vyděsí jeho bratra Vratislava, který následně uprchne do Uher. Vládci jižních údelů se naopak podle Kosmy podřizují bez problémů a Spytihněv je začleňuje do svého dvora. Konrád se stává mistrem lovců, zatímco Ota je postaven do čela kuchařů a pekařů. Vratislav ve vlasti při útěku zanechává svoji nejmenovanou manželku, kterou český kníže uvězní. Situace se ovšem brzy změní.⁹⁶ Spytihněv je podle kroniky přesvědčen biskupem Šebířem k propuštění těhotné švagrové, kterou posílá do Uher. Vratislavova manželka následně na cestě umírá i s nenarozeným dítětem. Tato tragická událost však jen posiluje mocenskou pozici čerstvého vdovce. Vratislav totiž ve vyhnanství uzavírá spojení se svým hostitelem Ondřejem I., které stvrzuje sňatkem s jeho dcerou Adlétou. Tímto krokem si získává podporu uherského krále, a toho si všímá i Spytihněv. Ten se podle kroniky obává konfliktu s novým podporovatelem svého bratra a krátce poté Vratislava povolává zpátky do Čech, kde mu

---

⁹² *Chronica Boemorum* II/13, s. 102.

⁹³ *Chronica Boemorum* II/15, s. 105. Jako úděly tato území označila až moderní historiografie (KRZEMIENSKA, Barbara. MERHAUTOVÁ, Anežka. TŘEŠTÍK, Dušan. *Moravští Přemyslovci ve znojenské rotundě*, s. 29; ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli, umírali*, s. 89), ale v práci je takto budu nazývat i nadále.

⁹⁴ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 348.

⁹⁵ *Chronica Boemorum* II/15, s. 105-106.

⁹⁶ Tamtéž II/16, s. 106-107.

vrací jeho úděl. Následně nejsou kronikářem zmíněny žádné další kontakty mezi pražským vládcem a jeho sourozenci a Břetislavův nejstarší syn umírá roku 1061.⁹⁷

Spytihněvovy zásahy proti bratrům nemůžeme ponechat bez komentáře, přestože je Kosmas nijak nehodnotí. Nejprve je potřeba zdůraznit, že kronikář datuje veškeré zmíněné dění do roku 1055, ale již Václav Novotný usoudil, že Vratislavova přítomnost na Moravě po návratu z Uher je doložitelná až roku 1059.⁹⁸ Martin Wihoda ji později datoval na konec roku 1058.⁹⁹ Pro nás důležité události se tedy reálně odehrály nejspíše ve větším časovém rozmezí, a ne pouze v jednom roce.

Spytihněvovy kroky proti údělníkům na Moravě jinak zůstávají v prameni tím hlavním, co vypovídá o jeho vztahu s mladšími bratry. Kosmas píše prakticky pouze o vojenském tažení, před kterým Vratislav prchá, a Konrád a Ota jsou po něm přijati na pražský dvůr. Pozdější interpretace však na základě kroniky spekulují o tom, že Spytihněv mohl proti sourozencům postupovat ještě před vpádem do jejich údělů. Kosmas píše, že Břetislavův nejstarší syn nechal v rámci velkého exodu Němců na počátku svojí vlády vyhnat i svou matku Jitku.¹⁰⁰ Vdova po Břetislavovi I. mohla podle Josefa Žemličky tehdy stranit svým mladším synům, a to nejspíše stálo za jejím vypuzením ze země.¹⁰¹ Uvěznění předáků u Hrutova označili další historici také za útok na moravské údělníky, protože tito velmoži mohli být jejich stoupenci.¹⁰²

Spytihněvovy přímé interakce s bratry mohly být také komplikovanější, než jak je popisuje kronika. Pramen naznačuje, že přesun Konráda a Oty do Prahy, kde měli vykonávat dvorské funkce, mohl být kompenzací za odstoupení z jejich údělů. Smysluplnějším vysvětlením ovšem je, že se jednalo o preventivní opatření. Většina moderních interpretací tvrdí, že se své bratry Spytihněv snažil udržet v Čechách, aby mu nezpůsobili potíže na Moravě.¹⁰³ Rostislav Nový dokonce toto jednání českého knížete nazval „snahou legalizovat panovníkův nátlak na potenciální suverenitu údělníků“.¹⁰⁴ Knížecí rozepře s Vratislavem je také trochu složitější. Kosmas popisuje

---

⁹⁷ Tamtéž II/17, s. 109.

⁹⁸ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 102.

⁹⁹ WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí*, s. 127.

¹⁰⁰ *Chronica Boemorum* II/14, s. 103-104.

¹⁰¹ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 81

¹⁰² VANÍČEK, Vratislav. *Vratislav II. (I.)*, s. 46-47; WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí*, s. 118-127.

¹⁰³ ŽEMLIČKA, Josef. „*Dvacet pánů*“ české země: (k vymezení panujícího rodu v 11. a 12. století), s. 297; VANÍČEK, Vratislav. *Vratislav II. (I.)*, s. 47; REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 26.

¹⁰⁴ NOVÝ, Rostislav. *Přemyslovský stát 11. a 12. století*, s. 43.

pouze Vratislavův exil, přičemž lamentuje nad smrtí jeho první manželky, kterou ovšem nevyčítá Spytihněvovi, přestože původně mohl za její uvěznění. Návrat Břetislavova druhorozeného syna do domoviny zároveň nelíčí jako důsledek upřímného bratrského usmíření, ale spíše jako pragmatický krok pražského vládce.¹⁰⁵ Počátek rozepře tedy v kronice připisuje Vratislavově strachu a její konec prozíravosti jeho staršího bratra. Připomněl bych však také, že konflikt mezi těmito Přemyslovci byl nedávno spojen se Spytihněvovou snahou zajistit nástupnictví svému synovi Svatoborovi, který se v kronice vůbec nevyskytuje.¹⁰⁶ Vratislav stál kvůli svojí senioritě v cestě následnickým plánům svého staršího bratra. Jeho vliv dokazuje už původní nerovnoměrné rozdělení Moravy v jeho prospěch.¹⁰⁷ Na Vratislavův pozdější vliv poukázal i Vratislav Vaníček, který se pokusil na základě vzhledu mincí prokázat značnou autonomii tohoto Přemyslovce v olomouckém údělu po návratu z Uher.¹⁰⁸

Zmíněné interpretace a hypotézy převážně doplňují Kosmův popis Spytihněvova jednání na Moravě, ale zároveň část z nich zdůrazňuje, že se Břetislavův nejstarší syn svými kroky snažil o prosazení vlastní linie a porušení stařešinského práva na úkor svých mladších sourozenců. Vztahy mezi tehdejším českým knížetem a moravskými údělníky kronikář nikde neshrnuje ani nehodnotí. Z kroniky je však patrné, že pražský vládce nemusel mít s mladšími sourozenci příliš dobrý vztah. Jedinou výjimku pak potenciálně představuje zmínka o jeho dosud opomíjeném sourozenci Jaromírovi. Kosmas totiž po Spytihněvově smrti píše, že Jaromír svého nejstaršího bratra „jako otce s bázní a láskou ctil“.¹⁰⁹ Václav Novotný na základě této zmínky usoudil, že tento mladý Přemyslovec mohl mít ke Spytihněvovi blízko.¹¹⁰ David Kalhous naopak poukázal na možné obavy, které mohl Jaromír pociťovat z knížecího jednání i v zahraničí.¹¹¹

3.2.2 Problémový bratr biskup

Po Spytihněvově smrti roku 1061 nastoupil v souladu se stařešinským právem na knížecí stolec mladší sourozenec zesnulého, Vratislav. Kosmovo vyobrazení vztahů tohoto knížete s jeho

---

¹⁰⁵ *Chronica Boemorum* II/16, s. 107. Dále takto interpretoval WIHODA, Martin. *Obtížné příbuzenství*, s. 74-75.

¹⁰⁶ VANÍČEK, Vratislav. *Vratislav II. (I.)*, s. 55-56.

¹⁰⁷ WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí*, s. 38.

¹⁰⁸ VANÍČEK, Vratislav. *Vratislav II. (I.)*, s. 49.

¹⁰⁹ *Chronica Boemorum* II/18, s. 110.

¹¹⁰ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 113.

¹¹¹ KALHOUS, David. *Jaromír–Gebhard*, s. 28.

třemi mladšími bratry je potřeba více rozdělit. Nejdříve bych se tedy chtěl zaměřit na popis Vratislavova vztahu s Jaromírem, jelikož mu kronikář ve svém díle věnuje velký prostor.

Vratislav II. podle Kosmy na počátku svojí vlády rozděluje moravské úděly mezi Konráda a Otu. Jaromír se v tuto dobu stále vzdělává v zahraničí, ale Spytihněvova smrt ho přivádí zpátky do Čech. Následně vycítí příležitost a začne ho lákat světská kariéra po vzoru jeho bratrů. Podle Lukáše Reitingera mohl Břetislavův čtvrtý syn zakládat své dědické nároky, protože byl starší než jeho bratr Ota.¹¹² S Jaromírovým záměrem ovšem Vratislav rázně nesouhlasí a kárá ho slovy „Nechtěj, bratře, nechtěj být odpadlictvím odříznut od hlavy, jejímž ses stal údem, a být uvržen do pekla. Kdysi tě vyvolila božská milost v své prozřetelnosti k stavu kněžskému, a proto i otec náš tě dal na studia, aby ses stal vhodným nástupcem biskupa Šebíře, pokud ho ovšem z milosti Boží přežiješ“.¹¹³ Český kníže následně svého mladšího sourozence donutí k pokračování v poslání, které mu vybral Břetislav I., a nechává ho i přes jeho nesouhlas vysvětit na jáhna a oholit mu hlavu. Jaromír ovšem posléze vezme svůj osud do vlastních rukou a vydává se do polského exilu, kde podle kroniky „nasazuje vojenský pás“.¹¹⁴ V zahraničí pobývá následujících sedm let. Na konci roku 1067 skonal pražský biskup Šebíř, jehož měl tento Přemyslovec po smrti nahradit ve funkci.¹¹⁵ Jaromíra podle Kosmy sice v tuto dobu biskupství stále neláká, ale moravští úředníci ho přemluví k návratu do vlasti.¹¹⁶ Vratislav se však obává, že by se proti němu mohli jeho mladší sourozenci spiknout, a snaží se do biskupské funkce prosadit vlastního favorita Lance, který je popsán jako jeho věrný stoupenec.¹¹⁷ Svoje plány se pražský vládce snaží prosadit svoláním sněmu v Dobeníně, kam zároveň povolává oddané bojovníky.¹¹⁸ V následujících událostech podle Kosmy Jaromír nehraje příliš aktivní roli. O jeho potvrzení se starají spíše moravští úředníci a zemští předáci. Zásadním však zůstává, že se nakonec i přes Vratislavův odpor stává pražským biskupem.

---

¹¹² REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 31.

¹¹³ *Chronica Boemorum* II/18, s. 110.

¹¹⁴ Tamtéž II/18, s. 111. Význam tohoto termínu okomentoval SOMMER, Petr. *Duchovní svět raně středověké české laické společnosti*. In: ŽEMLIČKA, Josef. TŘEŠTÍK, Dušan. Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa: mezinárodní symposium uspořádané Českou křesťanskou akademií a Historickým ústavem Akademie věd ČR 19.-20. listopadu 1997 v Praze. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. s. 144-145.

¹¹⁵ *Chronica Boemorum* II/21, s. 112.

¹¹⁶ Tamtéž II/22, s. 113-115.

¹¹⁷ Tamtéž II/22, s. 114. Lancovu loajalitu k Vratislavovi blíže rozebral také RAZIM, Jakub. *Věrnost v Kosmově kronice*, s. 36.

¹¹⁸ *Chronica Boemorum* II/23, s. 115-116, II/24, s. 117.

Už úvodní pasáže, které popisují interakce mezi těmito dvěma Přemyslovci, ilustrují, že spolu oba příliš nevycházejí a tento stav pokračuje i za Jaromírova episkopátu. Tentokrát bratry podle Kosmy rozděluje zájem pražského biskupa na zrušení nedávno obnoveného biskupství v Olomouci. Jelikož nechal Vratislav tuto diecézi dříve založit, tak ji také podporuje a nenechá se sourozencem přesvědčit ke změně názoru.¹¹⁹ Situace podle kroniky vyeskaluje roku 1073, kdy Jaromír otevřeně napadá olomouckého biskupa Jana. Zprávy o incidentu se dostávají až k Vratislavovi, který se rozhodne, že si bude na bratra stěžovat v Římě. První poselství je zastaveno Jaromírovými věrnými, ale druhá zpráva o biskupových činech se ke svatému otci dostane. Papež následně vyšle legáta Rudolfa, který má danou rozepři vyřešit. Vratislav se v kronice po přijetí tohoto vyslance do Čech do sporu v 70. letech dále nezapojuje, ale incident mezi biskupy je vyřešen, když Jan i Jaromír společně roku 1074 navštěvují papeže. Spor o moravské biskupství je ovšem jen odsunut.

Kosmas se následně o bratrských vztazích obou Přemyslovců nezmiňuje až do roku 1086.¹²⁰ Podle kroniky se v tuto dobu oba účastnili synody v Mohuči, kde Vratislav získal od císaře jako první příslušník svojí dynastie královskou členku. V rámci tohoto shromáždění Jaromír opět otevírá spor o olomouckou diecézi. Biskup Jan zemřel krátce před sněmem a pražský biskup se císaře pokouší přesvědčit, aby nebyl do uvolněné pozice jmenován další duchovní. Tímto krokem se snaží prosadit sloučení obou diecézí pod jeho vedení a odkazuje se přitom na staré privilegium druhého pražského biskupa Vojtěcha.¹²¹ Vratislav svého bratra v tuto chvíli podporuje, ale náš kronikář nezmiňuje proč. Císař ke zmíněnému dokumentu následně přidává

---

¹¹⁹ O „obnovení“ olomouckého biskupství se píše v *Chronica Boemorum* II/21, s. 112-113. Dále se mu věnovali např. MEDEK, Václav. *Dějiny olomoucké arcidiecéze: osudy moravské církve do konce 14. věku*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1971, s. 39-42; TÝŽ. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1982, s. 46-47; NOVÝ, Rostislav, *Přemyslovský stát 11. a 12. století*, s. 156-157. Samotný spor v první polovině 70. let popisuje *Chronica Boemorum* II/27,28,29,30,31, s. 120-127. K jeho možným příčinám a průběhu se více vyjádřili např. NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 144-170; WIHODA, Martin. *Causa Podivín*. ČMM 117. Brno: Matice moravská, 1998, s. 279-285.

¹²⁰ *Chronica Boemorum* II/37, s. 134-140. Kosmův popis roku 1086 a listiny z Mohuče byl historiky již několikrát kriticky zkoumán a z velké části zpochybněn (TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas a Regino*, s. 579-582; WIHODA, Martin. *První česká království*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 142-143; REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 89-92, 99-104).

¹²¹ Této problematické listině se blíže věnovali PEKAŘ, Josef. *K sporu o zakládací listinu biskupství Pražského*. ČČH 10, Praha: Bursík a Kohout, 1904, s. 53-58; TŘEŠTÍK, Dušan. *Moravský biskup roku 976*. In: Ad vitam et honorem. Brno: Matice moravská, 2003, s. 211-220; ELBEL, Petr. *Dějiny neúspěchu aneb úsilí Přemyslovců o zřízení arcibiskupství v českých zemích*. In: REITINGER, Lukáš. WIHODA, Martin. *Proměna středověké Evropy raného a vrcholného středověku: mocenské souvislosti a paralely*, s. 271-272.

novou listinu.¹²² Ta potvrzuje svrchovanost pražského biskupství mj. i nad moravskou částí knížectví s důrazem na původní uspořádání z 10. století. Dokument je mimo Vratislava potvrzen Jaromírovým bratrem Konrádem.

Krátký moment harmonie mezi bratry však podle Kosmy neměl mít dlouhého trvání, což komentuje slovy: „Onen pradávny had, nepřítel lidského pokolení, jenž nikdy nespí, nýbrž stále pokojně znepokojuje, snést již nemohl déle, by bratři v pokoji žili... Tohoto pokouší lichou touhou po slávě a cti, onoho štve domýšlivostí a pyšnou nadutostí, avšak tak, že ani onen tomuto nevěřil, ani tento nemohl onoho převýšit. Ten nechce pokládat bratra za sobě rovného, onen nechce být menší než bratr. Ten chce být nadřizený, onen nechce jeho rozkazy poslouchat.“¹²³ Kronikář zde využívá citát z bible, kterým zdůrazňuje, že bratrskou harmonii narušil zásah samotného ďábla, protože dávný had je v této pasáži svatého textu synonymem pro Satana.¹²⁴ Oba bratři se v Kosmově příběhu po Mohučském sněmu intenzivně přou. Jaromír totiž o svátcích sourozenci odmítá nasazovat královskou členku.¹²⁵ Zároveň provokativně upřednostňuje podřízenost císaři oproti Vratislavovi. Ctižádostivý český král však bratra také nerespektuje a roku 1090 porušuje mohučské usnesení, když do olomoucké diecéze dosazuje svého kaplana Vezela.¹²⁶ Pražský biskup se v reakci na tuto nespravedlnost vydává do Říma, aby si na svého královského bratra stěžoval. Při zastávce v uherské Ostrihomi však umírá na nespecifikovanou nemoc.

Kosmas tedy naznačuje, že tento bratrský vztah ovlivnily negativní vlastnosti obou Přemyslovců a s tím spojená neschopnost najít dlouhodobější kompromis. Pozdější interpretace jeho textu došli k podobnému závěru. Vratislav Vaníček o těchto sourozencích napsal, že „Vratislav vždy dělal v souvislosti s Jaromírem chybná rozhodnutí a nejmladší bratr ho patrně provokoval“.¹²⁷ Martin Wihoda na základě popisu kroniky také zdůraznil, že oba Přemyslovce „spojoval i rozděloval politický odkaz jejich otce“.¹²⁸

---

¹²² Tento dokument a jeho autenticitu obsáhleji okomentovali TUREK, Rudolf. *Listina Jindřicha IV. z 29. dubna 1086 (DH IV. 390) a její teritoria*. *Slavia Antiqua* 22, 1975, s. 69–120; REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 92-98.

¹²³ *Chronica Boemorum* II/41, s. 145-146.

¹²⁴ Zj 20, 1 In: *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*, Český ekumenický překlad, Praha 2019, s. 1367.

¹²⁵ Podle pozdějšího privilegia k tomu mělo docházet pětkrát do roka (VANÍČEK, Vratislav. *Vratislav II. (I.)*, s. 216).

¹²⁶ *Chronica Boemorum* II/41, s. 145-147.

¹²⁷ VANÍČEK, Vratislav. *Vratislav II. (I.)*, s. 60.

¹²⁸ WIHODA, Martin. *Kosmas a Vratislav*, s. 373-374.

Kronikář věnuje společnému popisu obou sourozenců velkou část druhé knihy svého díla, a přirozeně se díky tomu daným pasážím dostalo větší pozornosti i od moderních badatelů. Ti se snažili mj. zachytit, co mohlo být hlavním důvodem pro Kosmův popis sourozenecké rozepře. Zaměřili se zejména na rozbor podstatné části jejich sporu, kterou byl souboj mezi olomouckým a pražským biskupstvím. Pozdější interpretace tvrdí, že se Vratislav nejspíš původně vůbec nesnažil o upozadění Jaromíra. Sám Kosmas píše, že k obnovení olomoucké diecéze došlo ještě za Šebířova episkopátu. Na základě toho označili moderní historikové tento čin zpočátku spíše za mocenský krok proti moravským údělníkům.¹²⁹ Fakt, že se původně vůbec nemuselo jednat o útok proti Jaromírovi, zdůraznil i Martin Wihoda. Tento historik Vratislavovu olomouckou iniciativu spojil s dalekosáhlejším plánem na založení arcibiskupství v Praze.¹³⁰ To by s diecézí na Moravě počítalo nezávisle na tom, kdo vedl tu pražskou. Z kroniky je ovšem jasné, že kdyby byl pražským biskupem v roce 1068 zvolen Lanc, tak by se nejspíš o zrušení Vratislavem podporované olomoucké diecéze nesnažil, a proto se celá situace později stává sporem dvou sourozenců.

Mimo spory na domácí půdě můžeme připomenout, že oba Přemyslovci sdíleli podobný pohled na tehdejší evropské politické dění. Vratislavova vláda totiž probíhala v období boje sálských císařů s papeži o právo na investituru biskupů.¹³¹ Tento konflikt je sice často zjednodušeně popisován jako spor mezi tehdejší nejvyšší církevní a světskou mocí, ale pražský biskup i první český král v něm stáli na císařské straně.¹³² Fakt, že Kosmas Vratislavovu i Jaromírovu roli v boji na straně císaře Jindřicha IV. prakticky vůbec nezmiňuje, naznačuje, že nám o těchto Přemyslovcích neříká všechno.¹³³ Na základě této zahraniční spolupráce totiž můžeme tvrdit, že spolu bratři mohli i harmonicky spolupracovat, což Kosmas popisuje pouze v případě roku 1086. Martin Wihoda poukázal na fakt, že Vratislav Jaromíra také řádně

---

¹²⁹ NOVÝ, Rostislav. *Přemyslovský stát 11. a 12. století*, s. 157; MEDEK, Václav. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1982, s. 46.

¹³⁰ WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí*, s. 131-138.

¹³¹ Podrobněji o tomto období napsali mj. KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve*, 2. díl. (3., přeprac. vyd.), Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993, s. 110-123; FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1995, s. 135-140; RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.* Praha: Paseka, 2007, s. 109-126.

¹³² ŽEMLIČKA, Josef. *České země a papežství ve starším středověku*. In: ČERNUŠÁK, Tomáš. *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*. Praha: Academia, 2017, s. 49-50.

¹³³ Na převážné opomenutí boje o investituru Kosmou poukázala již BLÁHOVÁ, Marie. *Kosmas: první český historik*, s. 22-23. Na kronikářovo mlčení ohledně Jaromíra mezi lety 1075-1086 upozornil např. TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas a Regino*, s. 586-587.

podporoval krátce po jeho zvolení biskupem nebo při biskupově vysvěcení kostela sv. Kříže.¹³⁴ David Kalhous jejich vztah zkoumal a minimálně mezi lety 1075-1086 ho označil za harmonický.¹³⁵ Usoudil tak na základě početných příkladů spolupráce mezi těmito Přemyslovci. Jaromír byl jako císařský kancléř mnohokrát klíčovým diplomatickým prostředníkem v jednáních, která prospívala českému knížectví. David Kalhous dále spekuloval, že jedním z výsledků Jaromírových snah mohlo být zprostředkování kontaktů mezi Vratislavem a císařem, které vedlo k dohodě o královském titulu pro Čechy.¹³⁶ Spolupráce bratrů do této doby by v tomto případě potenciálně odhalila důvod, proč mohl Vratislav i přes svůj předešlý odpor podporovat sjednocení obou diecézí pod Prahu v roce 1086.¹³⁷ Mohlo se totiž jednat o vyvrcholení sourozenecké součinnosti, kterou náš kronikář prakticky nezmiňuje.

Mnoho badatelů dnes tedy zastává stanovisko, že vyobrazení tohoto sourozeneckého vztahu v kronice je neúplným výkladem, který navíc náš kronikář mohl vytvořit záměrně. V tomto ohledu se spíše bavíme o Kosmově kritice Vratislava, přestože se často pozitivně nevyjadřuje i o Jaromírovi. Je známým faktem, že první český král nepatřil mezi oblíbené panovníky našeho kronikáře.¹³⁸ Moderní historiografie pro tento negativní pohled hledala řadu příčin. Někteří autoři podotkli, že Kosmu mohl při psaní ovlivnit samotný Jaromír nebo spíše jeho přívrženci.¹³⁹ Dušan Třeštík také napsal, že kronikář Vratislava hanil kvůli královým sporům s Břetislavem II., kterého autor ve svém díle naopak protežoval.¹⁴⁰ Situace však mohla být daleko složitější. Na jednu stranu můžeme tvrdit, že Kosmas mohl Vratislavovi zazlívat založení vyšehradské kapituly, která se stala konkurencí autorově pražské kapitule.¹⁴¹ Přesun Vratislava II. na Vyšehrad byl v tomto ohledu často spojován pouze s rozepří českého vládce a pražského biskupa.¹⁴² Demeter Malat'ák ovšem

---

¹³⁴ WIHODA, Martin. *Kosmas a Vratislav*, s. 374.

¹³⁵ KALHOUS, David. *Jaromír–Gebhard*, s. 27-43 (zejména s. 39-41). S touto hypotézou pracovali také WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí*, s. 143; REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 32, 203-204.

¹³⁶ KALHOUS, David. *Jaromír–Gebhard*, s. 39.

¹³⁷ Existují ovšem také názory, že Vratislav v roce 1086 listinu potvrzoval s velkým odporem (NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 257-258).

¹³⁸ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 162; REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 349.

ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 241-242.

¹³⁹ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 113-114; TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas a Regino*, s. 574; TÝŽ. *Kosmova kronika: studie k počátkům českého dějepiscetví a politického myšlení*, s. 28-29.

¹⁴⁰ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 163.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 162; FIALA, Zdeněk, *Přemyslovské Čechy*, s. 119.

¹⁴² BLÁHOVÁ, Marie. *Založení vyšehradské kapituly ve středověké historiografii*. In: Královský Vyšehrad. 2. Sborník příspěvků ke křesťanskému miléniumu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001 s. 13; PLESZCZYŃSKI, Andrzej. *Vyšehrad – rezidence českých*

zdůraznil, že tento panovníkův krok nemůžeme přisuzovat jen bratrským neshodám.¹⁴³ Spíše ho spojil s již zmíněným Vratislavovým plánem založit arcibiskupství v Čechách. Proč by ale Kosmas nesouhlasil s vytvořením arcidiecéze v jeho domovině? Martin Wihoda napsal, že první český král nejspíše v tomto projektu nepočítal s vůdčí rolí svatovítské kapituly a upřednostňoval Vyšehrad.¹⁴⁴ S tím zcela jistě nemohl nejstarší český kronikář souhlasit. Na druhou stranu však nemusel být samotný přesun jediným důvodem pro negativní pohled na vládu, která trvala déle než třicet let. Poukázal bych tedy ještě na jednu teorii. Řada historiků vyjádřila názor, že náš kronikář negativně vnímal samotnou podstatu Vratislavova královského titulu.¹⁴⁵ Podle těchto hypotéz prvním českému králi zazlíval, že se vlastně snažil vzdálit od původní přemyslovské knížecí smlouvy. Vratislav byl pro Kosmu člověkem, který mířil moc vysoko, příliš samostatně a nedbal přitom na staré tradice a zavedené pořádky. To se mohlo potenciálně projevit i na jeho popisu interakcí mezi těmito bratry. Vyobrazený sourozenecký spor od roku 1067 tedy mohl pro autora díla nejprve představovat obranu starých pořádků (Břetislavův odkaz spojený s Jaromírem) a později pokus o zavedení nového systému (cílevědomý královský majestát Vratislava II.), jehož se kronikář obával. V těchto zmíněných pasážích mohl Jaromír pro autora reprezentovat jednání, ke kterému měl sympatiemi blíže než k plánům prvního českého krále, přestože tehdejšího pražského biskupa také kritizoval. Výše zmíněné teorie a interpretace nám celkově dovolují spekulovat, že obraz bratrského vztahu, který Kosmas nastiňuje, je neúplný, a hlavně je potenciálně upravený na základě jeho osobních postojů.

3.2.3 Vratislav a moravští údělníci

Kosmas v druhé knize popisuje také Vratislavův vztah s bratry na Moravě. Již bylo řečeno, že Vratislav v kronice na počátku svojí vlády Konrádovi a Otovi opět předává vládu v údělech.¹⁴⁶ Oba se proti jeho plánům však staví na konci 60. let, když povolávají Jaromíra zpátky do knížectví.¹⁴⁷ Vratislav na vývoj situace reaguje svoláním sněmu v Dobeníně, kde se mají

---

panovníků: studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu. Praha: Set Out, 2002. 26-28; KUBÍN, Petr. *Vyšehrad jako český Řím.* Teologické texty 17. 2006, s. 73-75.

¹⁴³ MALATÁK, Demeter. *Korunovace Vratislava II.* ČMM 121. Brno: Matice moravská, 2002, s. 271-273.

¹⁴⁴ WIHODA, Martin. *Kosmas a Vratislav*, s. 377-378.

¹⁴⁵ KALHOUS, David. *Jaromír–Gebhard*, s. 40; WIHODA, Martin. *Kosmas a Vratislav*, s. 379; TÝŽ. *První česká království*, s. 27-28; TŘEŠTÍK, Dušan. *Idea státu a národa.* In: *Přemyslovci: budování českého státu*, s. 275-276; KOPAL, Petr. *Král versus kníže? Idea panovnické moci v Kosmově kronice*, s. 349-350.

¹⁴⁶ *Chronica Boemorum* II/18, s. 110.

¹⁴⁷ *Tamtéž* II/22, s. 113-114.

shromáždit jemu loajální bojovníci, kteří mají zajistit zvolení jeho favorita Lance. Kosmas tehdejšího pražského vládce za zákeřné jednání nazývá „liškou, která neutíká tam, kam mrští ocasem“.¹⁴⁸ Liška je podle bible často spojována s potměšilostí a lstivostí.¹⁴⁹ Lukáš Reitinger také poukázal na fakt, že toto zvíře je v ní použito při popisu notoricky známého nepřítele křesťanů Heroda Antipy.¹⁵⁰ Vratislavovo jednání je tedy v této části díla označeno za podlé. Na dobenínském shromáždění nejsou podle kronikáře moravští úředníci zpočátku ve svojí podpoře sourozence příliš aktivní. Poté, co však předák Kojata udeří nerozhodného Otu, jsou oba úředníci přesvědčeni k větší podpoře Jaromíra. Zásadní vliv mají na nejmladšího bratra knížete zejména předákova slova: „Co stojíš? Zdali bude osel hrát na housle? Proč se neujmeš svého bratra? Což nevidíš, že tvůj bratr a knížecí syn je odstrkován... Ale ruší-li kníže přísahu svého otce, nedovolme, aby duše našich otců u Boha pro takovou přísahu vydávaly počet nebo trpěly trest. Víme, že váš otec Břetislav zavázal i naše otce pod přísahou víry k tomu, aby po smrti biskupa Šebíře byl váš bratr Jaromír biskupem, a o to se ze všech sil zasazujeme.“¹⁵¹ Tento proslav připomíná nejenom bratrství mezi syny Břetislava I., ale také zdůrazňuje odkaz jejich otce. Právě ten následně úředníci spolu s předáky hájí a jejich spolupráce zabraňuje plánům českého knížete.¹⁵² Kosmas přitom Vratislavovy odbojné sourozence označuje slovy předáka Smila za „spravedlnost a vzácnou upřímnost tří bratrů, které spojuje stejný věk, jedna vůle a táž moc a které podporuje větší množství bojovníků“.¹⁵³ Je tedy jasné, že autor ve svém díle stojí na straně Vratislavových odpůrců. Tehdejší český kníže se nakonec s úředníky usmíří a vyměňuje si s nimi přísahy, které mají podle některých interpretací odkazovat právě na závěť jejich otce.¹⁵⁴

Kosmas se posléze o moravských Přemyslovcích nezmiňuje až do popisu roku 1082.¹⁵⁵ Konrád má v tuto dobu problémy se sousedním markrabětem Leopoldem. Za spor mezi těmito muži mohly podle kroniky Leopoldovy kořistnické výpady do Konrádova údělu. Autor naznačuje, že diplomacie nikam nevede, a proto se brněnský úředník obrací na své bratry Vratislava a Otu.

---

¹⁴⁸ *Chronica Boemorum* II/22, s. 114.

¹⁴⁹ LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 135-136.

¹⁵⁰ REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 55-56.

¹⁵¹ *Chronica Boemorum* II/23, s. 115-116.

¹⁵² VANÍČEK, Vratislav. *Vratislav II. (I.)*, s. 68.

¹⁵³ *Chronica Boemorum* II/24, s. 117.

¹⁵⁴ ŽEMLIČKA, Josef. *Sacramenta v politickém životě přemyslovských Čech*. In: BŘEZINA, Luděk. KONVIČNÁ, Jana. ZDICHYNEC, Jan. *Ve znamení země Koruny české: sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.* Praha: Casablanca, 2006, s. 20; WIHODA, Martin. *Obtížné příbuzenství*, s. 77.

¹⁵⁵ *Chronica Boemorum* II/35, s. 131-133.

Oba mu následně pomáhají v bitvě u Mailbergu, ve které společnými silami zdecimují Leopoldovo vojsko. Kronikář zde o moravských úřednících píše pouze, že je jejich starší bratr postavil do levého křídla vojska, zatímco sám stál v jeho středu.¹⁵⁶

Kronika Konráda spolu s Vratislavem později označuje jako svědka u popisu listiny spojující pražské a olomoucké biskupství.¹⁵⁷ Tato zmínka naznačuje, že spolu Vratislav a brněnský úředník podle kroniky po většinu 80. let spolupracují. Pražský vládce se však na konci tohoto desetiletí vrací na Moravu jako bratrův nepřítel.¹⁵⁸ Ota podle kroniky umírá roku 1086 a první český král si začíná činit nároky na olomoucký úděl. Ten se pokouší zajistit svému třetímu synovi Boleslavovi na úkor potomků zesnulého bratra: Svatopluka a Otíka. Konrád se ovšem postaví za své nezletilé synovce a dostane se tím do konfliktu s Vratislavem.¹⁵⁹ Pražský vládce následně do olomouckého údělu úspěšně dosazuje Boleslava, který ovšem krátce poté umírá na nespecifikovanou nemoc. Kosmas v této části opět připomíná blízké pouto mezi Konrádem, Otou a Jaromírem, které jsme mohli sledovat již při popisu dobenínského sněmu. O sporu mezi Vratislavem a bratry tvrdí, že „...ona trojice bratří, Jaromír, Ota a Konrád, zachovávala za života takovou jednomyslnost, že král je nemohl žádnými úskoky od sebe odtrhnout. A stejně jako prý se lev bál tří býčků, když stáli se sraženými rohy dohromady, tak se ani král nikdy neodvážil napadnout své bratry“.¹⁶⁰ Krátce okomentujme použitá přirovnání ke zvířatům. Lev má sice v bibli mnohoznačný význam,¹⁶¹ ale osobně bych se přiklonil k interpretacím Petra Kopala nebo Lisy Wolverton, kteří ho v případě Kosmovy tvorby jednoznačně označili za negativní přirovnání.¹⁶² Tři býci tedy naopak mohli reprezentovat kladné charakteristiky.¹⁶³ Pozitivnímu vykreslení svornosti těchto zvířat se více věnovala např. Zuzana Vařáková, která poukázala na fakt, že tento

---

¹⁵⁶ Tamtéž II/35, s. 133.

¹⁵⁷ Tamtéž II/37, s. 139.

¹⁵⁸ Tamtéž II/43, 44, 45, s. 148-153.

¹⁵⁹ Kosmas mimo zmínky o stranění synovcům nepopisuje, jakým přesným činem Konrád Vratislava rozhněval, ale historici ho později označili za poskytnutí azylu Otově vdově Eufemii a jejím synům (NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 295-297; VANÍČEK, Vratislav, *Vratislav II. (I.)*, s. 217).

¹⁶⁰ *Chronica Boemorum* II/43, s. 149.

¹⁶¹ LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*, s. 131-132.

¹⁶² KOPAL, Petr. *Kosmovi dáblové. Vršovsko-přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů*, s. 19; TÝŽ. *Číselná symbolika v Kosmově kronice? Dějiny a současnost* 25, 2003, s. 21; WOLVERTON, Lisa. *Cosmas of Prague*, s. 111-114.

¹⁶³ V bibli je toto zvíře spojeno s boží mocí (LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*, s. 35-37).

literární obrat má hluboké kořeny již v antice a jednalo se nejspíše o dobře známý motiv.¹⁶⁴ Bratrské pouto je tedy vykresleno nadměru pozitivně, ale hlavně dokresluje, jak je Konrád po smrti mladších sourozenců osamocen. Vratislav následně obléhá jeho sídelní město Brno s cílem vyhnat odbojného sourozence ze země.¹⁶⁵ V táboře prvního českého krále ovšem dochází k interním neshodám, když předák Zderad uráží Vratislavova nejstaršího syna Břetislava. Ten se posléze tajně radí se svým obklíčeným strýcem. Konrád rozkolu využívá k poštvání synovce proti Zderadovi, kterého mladý knězic zavraždí den poté. K ukončení obléhání se českého krále posléze snaží přesvědčit jeho švagrová Wirpirk. Konrádova manželka se podle Kosmy proplíží do Vratislavova tábora a připomíná mu jejich vzájemné bratrství emotivními slovy: „Pokud jsi však nás a naše statky určil za kořist svým vojákům, stejně tak na sebe obraciš své šípy, když svého bratra, jemuž jsi povinen ochranou, odíráš krvavou loupeží. Na Boha vpadá, kdo své napadá... A zhřešil-li čím bratr proti bratru, trestej a zemi, jež je tvá, odevzdej, komu raději chceš.“¹⁶⁶ Kronikář tedy ústy této ženy naznačuje, že se Vratislav mohl dopustit provinění na bratrovi, za které měl následovat boží trest. Pražský vládce předstírá, že na něj švagrová proslovem zapůsobila a následně ji žádá, aby k němu přivedla odbojné příbuzné. Nakonec polibkem míru¹⁶⁷ odpouští bratrovi i svému odbojnému potomkovi. Skutečným důvodem pro Vratislavův postup je však podle Kosmy obava z potenciálního spojení Konráda a Břetislava. S nejstarším synem se opět krátce poté rozkmotří, což vede k potvrzení Konrádova nástupnictví v souladu se stařešinským právem.¹⁶⁸ Králův mladší bratr se angažuje v následném sporu mezi Vratislavem a synovcem Břetislavem, přičemž se snaží o opětovné urovnání vztahů mezi svými příbuznými.¹⁶⁹ První český král skoná krátce poté v lednu roku 1092 a jeho mladší sourozenec nastupuje jako poslední žijící syn

---

¹⁶⁴ VAŘÁKOVÁ, Zuzana, *Užitková zvířata ve středověku. Zdroj obživy, pomocník i vznešený symbol. Hospodářská zvířata ve světle bohemikálních literárních pramenů 14. a 15. století* [cit. 2024-03-23]. Diplomová práce FF UK, Praha 2022, s. 117.

¹⁶⁵ Kosmas se zde při vytváření popisu přímo inspiroval v díle Regina z Prumu (REGINO Z PRUMU. *Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi*. ed. Kurze, Friedrich. MGH *Scriptores rerum Germanicarum*. Hanover, 1890, s. 90; dále dané pasáže z obou kronik porovnal TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas a Regino*, s. 582-583).

¹⁶⁶ *Chronica Boemorum* II/45, s. 152.

¹⁶⁷ Tamtéž II/45, s. 153. Na zmínky o tomto zvyku v pramenech, které popisují přemyslovskou dynastii, poukázal WIHODA, Martin. *Obtížné příbuzenství*, s. 81-82 a jeho význam ve středověku popsal ZAKHARINE, Dmitri. *Medieval perspectives in Europe: Oral culture and bodily practices*. In: *Body – Language – Communication: An International Handbook on Multimodality in Human Interaction (Volume 1)*. Berlin: De Gruyter Mouton, 2013, s. 358-359.

¹⁶⁸ *Chronica Boemorum* II/46, s. 153.

¹⁶⁹ Tamtéž II/47, s. 154.

Břetislava I. na knížecí stolec.¹⁷⁰ Umírá však v září stejného roku a k moci se dostává jeho synovec Břetislav II.

Kosmas tedy zmiňuje hned několik interakcí mezi těmito Přemyslovci. Moderní historiografie se proto snažila jeho pojetí daných událostí také více analyzovat. Již popis počátku Vratislavovy vlády může podle některých historiků naznačovat vládcovy osobní preference vůči mladším světským sourozencům. Uspořádání země roku 1061 totiž nerovnoměrně rozděluje Moravu.¹⁷¹ Oběma bratrům sice byly dány úděly, ale Ota získal daleko větší část. Nejednalo se však pouze o velikost území, ale také o osobní spojitost, kterou měl Vratislav s olomouckým údělem. Josef Žemlička zdůraznil, že Vratislavův bývalý úděl měl za ideálního stavu kvůli svému významu náležet „váženějšímu“ a staršímu z Břetislavových synů. Kronikářovo vysvětlení, že Konrád získal menší území kvůli strategické znalosti němčiny,¹⁷² však nemuselo být skutečným důvodem pro toto rozdělení. Mohlo se totiž jednat o projev Vratislavových sympatií vůči Otovi nebo zakrytí vládcova záměru dosadit do důležitějšího údělu méně zkušeného a lépe kontrolovatelného příbuzného.¹⁷³ Vratislav se mohl o umenšení moci moravských údělníků pokoušet i obnovením olomouckého biskupství.¹⁷⁴ Dobenínský sněm je nám na základě těchto hypotéz představen v jiném světle. Dušan Třeštík totiž celou volbu nazval součástí velkého politického zápasu mezi Vratislavem a jeho bratry, což dle mého názoru Kosmas přímo netvrdí.¹⁷⁵ Dávalo by to však smysl, pokud považujeme pragmatické rozdělení roku 1061 a obnovení olomouckého biskupství za Vratislavův pokus o větší kontrolu moravských území. Připomněl bych také poznámku Vratislava Vaníčka, který píše, že mohl na straně moravských údělníků stát polský vládce Boleslav II. Smělý, což dodává celému sporu nadnárodní význam.¹⁷⁶ Spor o dodržení otcova odkazu v roce 1068 tedy mohl být daleko komplikovanější.

---

¹⁷⁰ Tamtéž II/50, s. 157.

¹⁷¹ KRZEMIENSKA, Barbara. MERHAUTOVÁ, Anežka. TŘEŠTÍK, Dušan. *Moravští Přemyslovci ve znojenské rotundě*, s. 21; WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí*, s. 128.

¹⁷² Spojení Konráda s německým prostředím můžeme vidět už v jeho jméně (což ostatně platí i pro Otu). Křtění německými jmény bylo důkazem blízkých vztahů mezi Přemyslovci a říšskou elitou (KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I.*, s. 98; ŽEMLIČKA, Josef. *Naši Němci, cizí Němci a Židé*. In: *Přemyslovci: budování českého státu*, s. 499).

¹⁷³ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 347-348; WIHODA, Martin. *Moravský údělník*. In: ŠMAHEL, František. NODL, Martin. *Člověk českého středověku*. Praha: Argo, 2002, s. 96.

¹⁷⁴ Viz poznámka 129.

¹⁷⁵ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 192.

¹⁷⁶ VANÍČEK, Vratislav. *Vratislav II. (I.)*, s. 69.

Kosmas později popisem společného postupu Konráda, Vratislava a Oty u Mailbergu dokazuje, že spolu bratři dokázali i spolupracovat. Jedná se o ojedinělý případ, kdy první český král v kronice jedná bez donucení ve prospěch svých moravských sourozenců. Zásadní však je, že kronikář sice detailně líčí průběh střetu, ale neříká prakticky nic o interakcích mezi Přemyslovci. Kosmas také značně zjednodušuje příčiny tohoto konfliktu. Tento spor byl totiž součástí již zmíněného rozsáhlejšího souboje mezi papežem a císařem o investituru biskupů, a ne pouhou pohraniční šarvátkou a rozepří mezi dvěma regionálními vládci, jak píše náš kronikář.¹⁷⁷ Lukáš Reitinger zároveň poukázal na fakt, že Kosmas tento konflikt v porovnání s jeho vyobrazením v říšských pramenech nepopisuje stejně pochvalně, a na základě toho mohl ojedinělou pozitivní interakci mezi bratry vnímat spíše ambivalentně.¹⁷⁸

Moderní historiografie se více zabývala také Kosmovým popisem Vratislavova moravského tažení na přelomu 80. a 90. let. V kronice je přímo řečeno, že Konrád staršího sourozence rozzuřil hlavně svojí podporou Otových synů, ale to nebylo podle některých historiků jediným důvodem pro tento konflikt. Alena Ovčáčiková spekulovala o možných hlubších kořenech neshod mezi těmito Přemyslovci, které spojila s bojem o investituru.¹⁷⁹ K tomuto názoru jsem ovšem skeptický, protože všichni tehdejší Přemyslovci v tomto konfliktu stáli na stejné straně, což vlastně naznačuje i bitva u Mailbergu. Zároveň nemáme stejně jako v případě popisu Vratislavova vztahu s Jaromírem informace o tom, že by boj mezi císařem a papežem nějak ovlivnil tento pozdější spor. Další hypotézy spekulují o odlišných příčinách brněnského tažení. První český král se totiž mohl po smrti syna Boleslava primárně pokoušet o prosazení následnictví svého nejstaršího potomka Břetislava na úkor Konrádova seniorátního nároku.¹⁸⁰ Vratislavovo agresivní jednání bylo také označeno za snahu o kontrolu celého knížectví a zajištění kontinuity královského titulu.¹⁸¹ V předešlé kapitole byla stručně představena teorie, podle které Kosmas vnímal Vratislavovo zavádění změn v Čechách (zejména získání královského titulu) velice negativně,

---

¹⁷⁷ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 236-238; WIHODA, Martin. *Kosmas a Vratislav*, s. 369-370; REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 45.

¹⁷⁸ Takto Kosmův popis ohodnotil REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 56-57. Vyobrazení bitvy u Mailbergu v říšských pramenech porovnal s Kosmovým výkladem WIHODA, Martin. *Kosmas a Vratislav*, s. 368-370.

¹⁷⁹ OVČÁČIKOVÁ, Alena. *Svatopluk Olomoucký*, s. 418.

¹⁸⁰ Tuto hypotézu spoluvládcovského a tím pádem i nástupnického statusu Břetislava se snažil na příkladech tehdejších mincí dokázat VANÍČEK, Vratislav, *Vratislav II. (I.)*, s. 217.

¹⁸¹ ŠŮLA, Jaroslav. *Byl Bořivoj II. úředním knížetem moravským?* Numismatické listy 19, 1964, s. 132-137; ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 111-112; WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí*, s. 62-63; REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 358.

a to vlastně mohlo stát i za autorovým kritickým popisem vládcova sporu s Konrádem. První český král totiž svým vpádem nectil oba hlavní body odkazu jejich otce Břetislava I.: seniorátní nástupnictví a rozdělení Moravy mezi mladší větve rodu. Důsledky brněnského obléhání a králových sporů s nejstarším synem však nakonec paradoxně vedly ke křehkému podržení stařešinského práva.¹⁸²

Dobenínská biskupská volba i konflikt na počátku 90. let pro Kosmu reprezentují příklady Vratislavova nespravedlivého a podlého jednání, které kronikář na první pohled kritizuje zejména jako konflikt mezi sourozenci. Tímto líčením daných událostí však kronikář potenciálně využívá útoky na bratry k hanění Vratislavových ambiciózních plánů bez jejich přímého zmínění. Konrád i Ota tedy v prameni celkově působí jako určitá spravedlivá opoziční síla proti sourozcovi, který nectí bratrskou lásku, ale tyto plány můžeme také spojit s jeho ctižádostivými úmysly a narušováním starých pořádků.

Na závěr kapitoly bych chtěl připomenout, že na rozdíl od interakcí s ostatními bratry nemá v Kosmově popisu Vratislav prakticky žádné individuální spory s Otou I. Olomouckým. Z kronikářova popisu by se tedy mohlo zdát, že měl tehdejší pražský vládce ze všech svých bratrů nejbližší k tomu nejmladšímu, přestože nestáli vždy na stejné straně. Alena Ovčáčiková a Lukáš Reitinger ovšem poukázali na základě zahraničních pramenů na potenciální vojenský konflikt mezi těmito Přemyslovci.¹⁸³ K tomu mohlo dojít v rámci bojů mezi uherským králem Šalamounem a jeho bratranci Gejzou a Ladislavem v 70. letech 11. století. Je totiž možné, že v tomto arpádovském střetu stál Vratislav (podporující Šalamouna)¹⁸⁴ na opačné straně než Ota, který byl manželem Gejzovy a Ladislavovy sestry Eufémie.¹⁸⁵ Ota I. Olomoucký tedy podle této dodatečné informace mohl mít s prvním českým králem podobné rozepře, jako ty, které Kosmas popisuje v případě Vratislavových interakcí se všemi ostatními sourozenci v díle.

---

¹⁸² WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí*, s. 147-148.

¹⁸³ OVČÁČIKOVÁ, Alena. *Svatopluk Olomoucký*. Moravský historický sborník 1999-2001, Brno: Moravský národní kongres, 2001, s. 410-411; REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 261.

¹⁸⁴ Vratislavovu podporu Šalamouna zmiňuje *Simonis de Keza Gesta Hungarorum*. ed. DOMANOVSKY, A. SRH 1. Budapest 1937, s. 181.

¹⁸⁵ Na Otovo spojenectví s uherskými švagry poukazuje *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV* II/115, s. 381-382, II/121, s. 388-391, ed. DOMANOVSKY, A. SRH 1, Budapest, 1937.

3.3 Třetí kniha kroniky

Už v předmluvě ke třetí knize se Kosmas přiznává, že u její tvorby postupoval opatrně.¹⁸⁶ To je také hlavním znakem zbytku popisovaného příběhu. U první knihy kronikář neměl informace a druhou, ve které je kritičtější, mohl původně zamýšlet jako závěrečnou.¹⁸⁷ Třetí je však jeho snahou zaznamenat alespoň něco málo z doby, ve které žil, než opustí pozemský svět. Jedná se však o přesný opak první knihy v tom, že zde mohl mít informací až příliš a netroufal si kvůli nejistému politickému prostředí zmínit vše, co věděl.¹⁸⁸ Dušan Třeštík napsal, že počátek této části vyprávění mohl představovat nejlepší léta autorova života. Toto období však rychle vystřídala neklidná éra plná rodinných sporů.¹⁸⁹

3.3.1 Přelom 11. a 12. století

Českým vládcem je na počátku třetí knihy Břetislav II. Mladší. Tento kníže je jako nejstarší ze šesti mužských sourozenců členem nejpočetnější skupiny přemyslovských bratrů v kronice. Břetislav měl mladšího sourozence Vratislava a čtyři polorodé bratry Boleslava, Bořivoje, Vladislava a Soběslava (z otcova posledního sňatku se Svatavou Polskou).¹⁹⁰ Roku 1092 v době nástupu Břetislava II. na knížecí stolec však kromě něj žili pouze Bořivoj, Vladislav a Soběslav. Vratislav zemřel jako mladý před rokem 1062 a Boleslavova smrt již byla zmíněna.¹⁹¹ Tehdejší český kníže byl podle všeho výrazně starší než jeho polorodí sourozenci a Kosmas při popisu jeho vlády prakticky vůbec nezmiňuje Vladislava ani Soběslava. Ve svém díle píše pouze o Břetislavových interakcích s bratrem Bořivojem.

Břetislav II. podle kroniky roku 1099 slaví Velikonoce s císařským dvorem v Řezně.¹⁹² Během těchto festivů říšský vládce odsouhlasí volbu nového pražského biskupa Heřmana. Pro nás

---

¹⁸⁶ *Chronica Boemorum* III, s. 159-160.

¹⁸⁷ HRUBÝ, Václav. *Na okraj nového vydání Kosmovy kroniky*, ČMM 49, 1925, s. 379-384; REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 53.

¹⁸⁸ BLÁHOVÁ, Marie. *Kosmas: první český historik*, s. 22. TÁŽ. *Dějepisectví v českých zemích přemyslovského období*, s. 115.

¹⁸⁹ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 100-101.

¹⁹⁰ *Chronica Boemorum* II/20, s. 112.

¹⁹¹ Kronika neudává přesný rok smrti Vratislavova stejnojmenného syna, ale zmiňuje, že se tak stalo před smrtí jeho matky (*Chronica Boemorum* II/20, s. 112). Podle historika Václava Novotného tento Přemyslovec zemřel 19. listopadu roku 1061 (NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 117). Genealogické složení generace synů prvního českého krále shrnuli také KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav II.*, s. 724; BARTLETT, Robert. SOMMER, Petr. TŘEŠTÍK, Dušan. ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: budování českého státu*, s. 555-556.

¹⁹² *Chronica Boemorum* III/8, s. 168-169.

je hlavní, že zároveň vyhovuje další prosbě knížete a potvrzuje nástupnictví jeho bratra Bořivoje. Následně tomuto Přemyslovcovi předává knížecí praporec a uděluje mu knížectví v léno.¹⁹³ Krátce po této události se rozhněvá na svoje brněnské bratrance: Oldřicha a Litolda a obléhá jejich državy (jmenovitě Brno).¹⁹⁴ Kosmas přímo nevysvětluje, proč se spolu přemyslovští příbuzní hašteří, ale moderní historici usoudili, že se jednalo o přímý důsledek knížecího protežování Bořivoje. Řezenským jmenováním Břetislav II. totiž narušil stařešinský řád nastolený jeho stejnojmenným dědem.¹⁹⁵ Podle něj se měl po Břetislavově smrti stát knížetem nejstarší žijící Přemyslovec, kterým byl v dané chvíli právě Oldřich.¹⁹⁶ Synové Konráda Brněnského se následně podle kroniky ocitají v těžké situaci a jsou nuceni přenechat Břetislavovi některé hrady. Ten je poté předává do správy bratrovi Bořivojovi. Zhruba rok po těchto změnách uzavírá Litold spojení s hrabětem Gotfriedem, z jehož hradu Rakousy plení Bořivojovo území. Toto jednání Břetislava rozzuří natolik, že se vydává na vojenské tažení, aby pomstil „křivdu páchanou na svém bratru“.¹⁹⁷ Pražský vládce nakonec svého bratrance nutí k útěku a po nastolení míru v bratrův prospěch se vrací do Čech. Zde se už nedostává do styku s žádným ze svých příbuzných, poněvadž je krátce poté zavražděn spiklenci z rodu Vršovců na lovu u Zbečna.¹⁹⁸

Kosmas tedy píše o součinnosti dvou sourozenců, přičemž klade důraz na Břetislavovo protežování Bořivoje. Tehdejší český kníže prakticky působí jako bratrův ochránce, když obléhá Rakousy. Při četbě kroniky by se na první pohled mohlo zdát, že popisuje motiv staršího bratra, který se bez vedlejších úmyslů zastává toho mladšího.¹⁹⁹ Moderní interpretace ovšem vztah těchto sourozenců představují v jiném světle. Podle nich byly potvrzení nástupnictví v Řezně a následná spolupráce obou Přemyslovců součástí Břetislavovy snahy, jak zajistit budoucnost svému

---

¹⁹³ K historii tohoto ceremoniálního aktu v kontextu českého knížectví napsali více např. NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 390-392; ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*, s. 89-92; RAZIM, Jakub. *Věrní Přemyslovci a barbarští Čechové: česko-říšské vztahy v raném a vrcholném středověku*. Praha: Leges, 2017, s. 325.

¹⁹⁴ *Chronica Boemorum* III/9, s. 169-170.

¹⁹⁵ Kosmas tento moment nepopisuje jako příliš přelomovou událost, ale dále jí takto okomentoval např. TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 94. Náš kronikář Bořivojovo jmenování nástupcem nejspíše nevnímal příliš zásadně, protože tento Přemyslovec ještě nebyl nastolen na knížecí stolec (ŽEMLIČKA, Josef. *Poslední lov knížete Břetislava*, s. 236).

¹⁹⁶ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 394; ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 127.

¹⁹⁷ *Chronica Boemorum* III/12, s. 172.

¹⁹⁸ Tamtéž III/13, s. 173-176.

¹⁹⁹ Tento motiv a jeho biblické kořeny zmiňuje PIENIĄDZ, Aneta. *Fraternal bonds*, s. 78-79, 82.

jedinému stejnojmennému synovi.²⁰⁰ Bořivoj měl během svého panování ideálně zajistit následnictví tohoto svého synovce. Na fakt, že si Břetislav II. přál svého potomka jednou vidět v pozici vládce, poukazoval podle Petra Charváta vlastně sám Kosmas.²⁰¹ Zazněla i myšlenka, že na vládcovo rozhodnutí protežovat Bořivoje měla vliv jeho nevlastní matka Svatava.²⁰² Bořivoj měl tedy být pouze příhodným účastníkem dalekosáhlejšího politického plánu. Kronikářovo vyobrazení tohoto bratrského vztahu také částečně zpochybnila Barbara Krzemińska, která ve svojí charakterizaci Břetislava II. naopak tvrdila, že svoje příbuzné neměl příliš v lásce.²⁰³ Okolnosti atentátu na knížete mohly být zároveň komplikovanější, než jak je popisuje Kosmas. Josef Žemlička uvažoval o možných vinících loveckého atentátu a potenciálně mezi ně řadil i Bořivoje.²⁰⁴ Usoudil tak na základě jeho příjezdu do Prahy krátce po bratrově vraždě, o níž podle něj mohl buď být předem informován, nebo se přímo účastnil jejího plánování. Pozdější interpretace a teorie výše zmíněných historiků tedy spíše zpochybňují relativně bezproblémové vyobrazení tohoto bratrského vztahu v kronice.

Kosmovo vyprávění pokračuje nástupem Bořivoje II. na knížecí stolec roku 1100. Za jeho vlády se kromě moravských bratranců začíná politicky angažovat také bratr Vladislav, o kterém náš kronikář při popisu Břetislavovy vlády nenapsal prakticky nic. Nový kníže a jeho sourozenec spolu měli podle kroniky dřívější neshody, přičemž Kosmas píše pouze o Vladislavově vzteku vůči Bořivojovi.²⁰⁵ Tyto neshody vyvrcholí roku 1107, kdy je mladší bratr knížete přesvědčen předáky Božejem a Mutinou k otevřené podpoře spiknutí proti knížeti.²⁰⁶ Bořivoj je nakonec svržen a na knížecí stolec nastupuje jeho bratranec a vůdce dosavadního odboje Svatopluk

---

²⁰⁰ KRZEMIŃSKA, Barbara. *Břetislav II.*, s. 730; ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 126-127; TÝŽ. *Poslední lov knížete Břetislava*, s. 237; WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí*, s. 149.

²⁰¹ *Chronica Boemorum* III/13, s. 174; Dále vysvětlil CHARVÁT, Petr. „*Dejte mému synáčkovi loveckou trubku mou a kopí*“: *co vlastně odkázal umírající Břetislav II. svému dědici?*, Acta historica et museologica Universitatis sillesianae Opaviensis 5. 2000, s. 167-169.

²⁰² KOPAL, Petr. *Král versus kníže? Idea panovnické moci v Kosmově kronice*, s. 367-368.

²⁰³ KRZEMIŃSKA, Barbara. *Břetislav II.*, s. 722-731 (zvláště s. 731).

²⁰⁴ ŽEMLIČKA, Josef: *Poslední lov knížete Břetislava*. s. 242-245. K této teorii se vyjádřila také LUŇÁKOVÁ, Ludmila. *Násilí mezi přemyslovskými knížaty*, s. 215-217.

²⁰⁵ *Chronica Boemorum* III/19, s. 184.

²⁰⁶ Tamtéž III/19, s. 184-185.

Olomoucký.²⁰⁷ Nejmladší knížecí bratr Soběslav naopak Bořivojovi zůstává věrný a následuje ho do polského exilu.²⁰⁸

Ke vztahům mezi přeživšími syny Vratislava II. během Bořivojovy první vlády se tedy kronikář širěji nevyjadřuje. O mladších bratrech knížete zcela mlčí při popisu let 1100-1106. V této části pramene můžeme spekulovat, že Kosmovo mlčení nebylo způsobeno pouhým nedostatkem autorových zdrojů. Již bylo řečeno, že kronikář byl při tvorbě třetí knihy opatrný, aby se nedostal do problémů s tehdejší politickou elitou. V době psaní kroniky byl knížetem Vladislav I., což může v tomto případě potenciálně vysvětlovat, proč Kosmas více nezmínil konkrétnější příčiny jeho rozkolu s Bořivojem. Neshody mezi bratry totiž nejspíše nebyly pro tehdejšího vládce příliš lichotivé a kronikář proto mohl raději zvolit mlčení. Je však zřejmé, že Vladislavova nenávist ke staršímu sourozenci podle pramene nezačala rokem 1107. Od konfliktu s Bořivojem ho podle pozdější teorie Vratislava Vaníčka mohla déle odrazovat jejich matka Svatava.²⁰⁹

3.3.2 Časy olomouckého vlka

S převratem roku 1107 se k moci v Praze dostala olomoucká větev přemyslovské dynastie. Mezi její členy v tuto dobu v Kosmově příběhu patří synové Oty I. Olomouckého: Svatopluk a Otík.²¹⁰ Už při Bořivojově svržení je Svatopluk popisován jako „divoký vlk v ovčinci“ a v tomto duchu se odvíjí i nepředvídatelnost a prudkost jeho dvouleté vlády.²¹¹ Jeho divoký charakter se ovšem neprojevuje na vztahu s mladším bratrem Otíkem. Oba sourozenci jsou jednotní již za Břetislavovy a Bořivojovy vlády²¹² a jejich spolupráce nekončí ani Svatoplukovým nástupem na knížecí stolec.

Olomoucký uzurpátor se již od počátku svého panování potýká s opozicí ze strany vyhnaného Bořivoje II., který si na svou stranu získává císaře.²¹³ Svatopluk se této hrozby rozhodne zbavit diplomaticky a v koordinaci se svým bratrem. Vydává se sám k císařskému dvoru

---

²⁰⁷ Více k tomuto převratu i na základě dalších pramenů napsali např. NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 433-435; VANÍČEK, Vratislav. *Soběslav I.*, s. 89-91; RAZIM, Jakub. *Věrnost v Kosmově kronice*, s. 33.

²⁰⁸ *Chronica Boemorum* III/20, s. 185.

²⁰⁹ VANÍČEK, Vratislav. *Soběslav I.*, s. 83.

²¹⁰ O dalších dětech Oty I. Olomouckého se zmiňuje OVČÁČÍKOVÁ, Alena. *Svatopluk Olomoucký*, s. 417.

²¹¹ *Chronica Boemorum* III/19, s. 184.

²¹² Tamtéž III/9, s. 170, III/15, s. 178.

²¹³ Tamtéž III/20, s. 185-187.

a svoje vojsko nechává u Chlumce v Otíkových rukou.²¹⁴ Svatopluk je na následných jednáních zajat a Bořivoj se s říšskou podporou vrací do Čech. Otík však jedná rychle a napadá bratrancův vojenský tábor u Donína. Bývalý kníže se o plánovaném útoku dozvídá ještě před bitvou a prchá ze svého ležení. Uvězněný Svatopluk císaři po bratrově vítězství slibuje, že dodatečně zaplatí výkupné, a je propuštěn. Zatímco se pokouší získat potřebné peníze, je Otík poslán do říše jako rukojmí.²¹⁵ Z tohoto uvěznění ovšem prchá a málem dochází k obnovení konfliktu. Spor je nakonec zažehnán roku 1108²¹⁶ a v rámci nového porozumění se Svatopluk účastní císařovy války proti uherskému králi a polskému knížeti. Při tažení do Polska roku 1109 je však zavražděn na rozkaz Jana z rodu Vršovců, se kterými měl podle Kosmy dlouhodobější spory.²¹⁷ Favoritem na získání knížecího stolce je zpočátku Otík, ale mimo císařův nejasný souhlas jeho kandidaturu podporují pouze válečníci a předáci z Moravy.²¹⁸ Nakonec je v Praze zvolen Vladislav I., kterému bylo nástupnictví údajně slíbeno již v roce 1107.²¹⁹

Kosmas sice Svatoplukovu vládu vnímal spíše negativně,²²⁰ ale vztah synů Oty I. Olomouckého nelíčí stejně kriticky. Naopak ho vyobrazuje jako bezproblémový. Vždy když kronikář popisuje oba bratry dohromady, tak jsou na stejné straně, přestože blíže nevysvětluje proč.²²¹ Pozdější interpretace však potenciálně přibližují důvody této vzájemné loajality. Petr Kopal spekuloval, že Svatopluk mohl po zisku moci prosazovat nástupnictví svého sourozence, což by mohlo pragmaticky vysvětlovat jejich sounáležitost.²²² Bratrovým nástupcem se Otík nakonec nestal, ale podpora staršího sourozence měla velký podíl na jeho mocenském vzestupu.²²³ Vratislav Vaníček navíc na základě kroniky tyto olomoucké Přemyslovce spojil i povahově.²²⁴ Oba Přemyslovci k sobě tedy na základě těchto hypotéz mohli mít potenciálně blízko nejenom

---

²¹⁴ Situacemi, kdy byl během zahraničních cest příbuzný přemyslovských panovníků jmenován jejich zástupcem, se detailněji zabýval ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*, s. 137-138.

²¹⁵ *Chronica Boemorum* III/21, s. 187-188.

²¹⁶ Tamtéž III/22, s. 188-190.

²¹⁷ Tamtéž III/27, s. 195-196. Blíže se celému tažení věnoval také FIDLER, Jiří. *Válečné akce ve Slezsku v létě 1109*. *Historie a vojenství* 50, 2001, s. 1-9.

²¹⁸ *Chronica Boemorum* III/27, s. 197.

²¹⁹ Tamtéž III/28, s. 197-198.

²²⁰ KOPAL, Petr. *Státnost a rituály v Kosmově kronice*, s. 181-182; OVČÁČÍKOVÁ, Alena. *Svatopluk Olomoucký*, s. 413-414.

²²¹ Stejným způsobem píše i o jejich brněnských bratracích Oldřichovi a Litoldovi (*Chronica Boemorum* III/9, s. 169-170, III/14, 15, s. 176-178).

²²² KOPAL, Petr. *Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců*. *Sborník archivních prací* 51, 2001, s. 21.

²²³ WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí*, s. 164-165.

²²⁴ VANÍČEK, Vratislav. *Soběslav I.*, s. 85.

z politických důvodů, ale také díky podobným vlastnostem. Náš kronikář však tento bratrský vztah podobným způsobem nikde v díle přímo necharakterizuje ani neshrnuje.

3.3.3 Přemyslovští bratři na konci Kosmova věku

Roku 1109 získává knížecí stolec poprvé Vladislav I., který se musí podle Kosmy kromě nespokojeného bratrance Otíka potýkat také s bratry v exilu. Hlavním nepřítelem nového knížete je zpočátku jeho starší sourozenec Bořivoj. Ten se pokouší o druhý návrat k moci na Vánoce, pár měsíců po Svatoplukově smrti.²²⁵ Přítomnost společného protivníka přiměje Vladislava a bratrance Otíka k uzavření spojenectví. Bořivojovy síly spolu bratraci následně poráží, přičemž nad tímto střetem Kosmas lamentuje slovy: „Neboť větší ukrutnost se děje v občanské válce, kde syn otce k boji a otec syna vyzývá k souboji, jiný vybízí svého rodného bratra k půtce, jiný bratra jako zajatého nepřítele poutá a olupuje, a všude se ohavnost děje a kletý zločin je páchán.“²²⁶ Do celé záležitosti se zapojí i císař, který pozve obě zneprátelené strany k jednacímu stolu.²²⁷ Na tomto shromáždění v Rokycanech však nechává uvěznit Bořivoje. K tomuto kroku ho již dříve podplácí Vladislav, který nyní krutě trestá bratrovy přívržence. Ti, kteří stačí uprchnout nebo jsou vyhnáni, se odebírají do Polska, kde se nachází Bořivojův nejmladší bratr Soběslav.

Vladislav se tedy efektivně zbaví jednoho vzpurného sourozence, ale opoziční síly se začínají soustředit okolo toho druhého. Ten následně v září roku 1110 vpadne do Čech se svým piastovským spojencem Boleslavem III. Křivoústým.²²⁸ Český vládce podle Kosmy obdrží výhrůžnou zprávu, ve které mu polský kníže nabízí dvě možnosti: buď se usmíří s mladším bratrem, nebo dojde k vojenskému střetu. Vladislav odpoví, že „k jednání o mír přec ve zbroji nechodí nikdo“,²²⁹ a rozhodne se bojovat. Nakonec nedokáže ani přes vášnivý proslov ke svým válečníkům zvítězit, ale k urovnání bratrských poměrů stejně v tuto chvíli nedochází. Trochu detailnější popis tohoto konfliktu nám poskytuje polský kronikář Gal Anonym. Nejzajímavější částí jeho příběhu je pasáž, podle které Vladislav v reakci na žádost o urovnání vztahů se Soběslavem požaduje, aby se piastovský kníže usmířil se svým bratrem Zbyhňevem.²³⁰

---

²²⁵ *Chronica Boemorum* III/28, 29, 30, s. 198-201.

²²⁶ Tamtéž III/31, s. 201-202.

²²⁷ Tamtéž III/31, 32, s. 201-203.

²²⁸ Tamtéž III/35, s. 206-207, III/36, s. 207-209.

²²⁹ Tamtéž III/35, s. 206.

²³⁰ *Gesta Principum Polonorum* III/21, s. 254. Popisy obou kronik porovnala také LUŇÁKOVÁ, Ludmila. *Násilí mezi přemyslovskými knížaty*, s. 227.

V tomto konfliktu se tedy podle polského pramene mohly střetnout zájmy dvou dvojic zneprátelených sourozenců. Naše kronika dále popisuje, jak v roce 1111 Vratislavovy nejmladší syny přivádí k jednacímu stolu jejich matka Svatava, pražský biskup Heřman a předák Vacek.²³¹ Kosmas tento vývoj prisuzuje vlivu těchto přímluvců, ale např. Dušan Třeštík ho interpretoval jako důsledek polského vpádu o rok dříve.²³² Hlavní je, že se Soběslav usmíří s Vladislavem a vrací se do Čech, kde od této chvíle spravuje Žatecko.²³³

Dva roky poté se však začíná mladší bratr pražského vládce obávat o svoji mocenskou pozici.²³⁴ Důvodem jsou podle Kosmy nejisté informace, že se ho Vladislav pokusí uvěznit na základě rad již zmíněného Vacka. Oba sourozenci vyrážejí na lov, po kterém se v míru rozchází s plánem dalšího setkání na Vyšehradě. Soběslav však Vackovi stále nevěří a při cestě na knížecí dvůr ho zavraždí. Po vykonání tohoto činu se velice obává bratrovy reakce a prchá do Polska. O dva roky později žádá za pomoci polského knížete Boleslava o usmíření s Vladislavem.²³⁵ Piastovský vládce svému přemyslovskému protějšku podle Kosmy posílá prosebný dopis, který dosáhne na rozdíl od vojenského tažení roku 1110 úspěšného usmíření mezi Přemyslovci. Mladší bratr knížete se s ním tedy udobří a podruhé se vrací do Čech. Zde je mu tentokrát svěřeno Hradecko²³⁶ spolu s poručnictvím nad nezletilými syny zesnulých brněnských bratranců a dočasnou kontrolou nad jejich úděly.²³⁷ Oba bratři následně spolupracují roku 1116, kdy společnými silami zvítězí u Lučska nad uherským králem Štěpánem II.²³⁸

Roku 1117 je Vladislav podle kroniky „podnícen božským pokynem“ a radou pražského biskupa Heřmana, aby si vzpomněl na uvězněného Bořivoje, kterého následně v prosinci dosazuje zpět na knížecí stolec.²³⁹ Kosmas sice změnu připisuje mimo Heřmanových rad a božského pokynu také Vladislavově štedrosti, ale moderní historiografie se celou událost snažila vysvětlit

---

²³¹ *Chronica Boemorum* III/37, s. 209.

²³² TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 96

²³³ Údělům v Čechách a jejich významu se věnovali JIREČEK, Hermenegild. *Slovanské právo v Čechách a na Moravě* II, s. 108-110; ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 330.

²³⁴ *Chronica Boemorum* III/39, s. 211-212.

²³⁵ Tamtéž III/41, s. 213-215.

²³⁶ K Hradecku viz poznámka 233.

²³⁷ Litold zemřel roku 1112 a Oldřich roku 1113 (tato data určil WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí*, s. 157). Jejich syny Kosmas v této pasáži přímo nejmenuje, ale jednalo se o Konráda II. Brněnského a Vratislava Brněnského (tyto Přemyslovce zmiňuje NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 516-517).

²³⁸ *Chronica Boemorum* III/42, s. 216-217. K tomuto střetu napsali více ZEMEK, Metoděj. *Moravsko-Uherská hranice v 10. až 13. století: (příspěvek k nejstarším dějinám Moravy)*. Brno: Musejní spolek, 1972, s. 52-61; VANÍČEK, Vratislav. *Soběslav I.*, s. 142-143.

²³⁹ *Chronica Boemorum* III/43, s. 217.

pragmatictější. Václav Novotný se domníval, že za celou událostí stál kombinovaný tlak ze strany pražského biskupa, Boleslava Křivoústého a Bořivojova švagra Leopolda III. Babenberského.²⁴⁰ Vratislav Vaníček také poukázal na možný vliv Soběslava a zároveň tuto událost nazval kompromisem královny vdovy Svatavy Polské s Vladislavovou manželkou Richenzou.²⁴¹ Martin Wihoda politické změny vysvětlil jako přirozený důsledek tehdejšího usmiřování Přemyslovců, které začalo roku 1115.²⁴² Kosmas nám o Bořivojově druhé vládě neříká prakticky nic, ale bratrské vztahy komentuje slovy: „Bořivoj uchoval v paměti přijaté dobrodiní a udělil svému bratrovi polovici svého knížectví, ležící od řeky Labe na sever. Také ho, ač mladšího, ve všem poslouchal, vždy mu prokazoval čest a nic nečinil bez jeho rady.“²⁴³ Tato zmínka sice na první pohled svědčí o blízké kooperaci sourozenců, ale je jasné, že se spíše jednalo o spoluvládovství nebo pouhé pokračování Vladislavovy vlády.²⁴⁴ Nejisté období končí roku 1120, kdy Vladislav svrhne staršího bratra a vyhnání ho ze země. Celou záležitost kronikář vůbec nevysvětluje a svoje mlčení přisuzuje vlastnímu pudu sebezáchovy slovy: „Nyní, milená Múzo, svůj ret hled’ zadržet prstem.“²⁴⁵ Někteří historici se i přes nedostatek informací snažili o hledání příčin. Václav Novotný a Vratislav Vaníček poukázali na Bořivojovu křehkou mocenskou pozici a přiklonili se k vysvětlení, že pravým vládcem byl po roce 1117 stále Vladislav.²⁴⁶ Sesazený Přemyslovec se po roce 1120 vytrácí z vyprávění kroniky až do pozdější zmínky o jeho smrti roku 1124 v Uhrách.²⁴⁷ Vladislav svého sourozence posléze nechává pohřbít v Praze.

Bořivojův nejmladší bratr Soběslav je Kosmou po sedmileté odmlce znovu zmíněn až roku 1123, kdy je vyhnán po opětovném rozkmitření s Vladislavem.²⁴⁸ Kronikář sice emotivně popisuje obnovený bratrský spor jako „strašlivý hněv dvojice zuřivých býků“, ale více ho nezdůvodňuje.²⁴⁹ Tuto roztržku moderní historiografie vysvětlila převážně jako součást boje o nástupnictví mezi Soběslavem a Otíkem Olomouckým, který byl po Vladislavovi nejstarším

---

²⁴⁰ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část 2*, s. 525-526.

²⁴¹ VANÍČEK, Vratislav. *Soběslav I.*, s. 143-144.

²⁴² WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí*, s. 167.

²⁴³ *Chronica Boemorum* III/43, s. 218.

²⁴⁴ Fenoménu spoluvládovství v kontextu tehdejší středověké Evropy se nedávno věnoval RAFFENSPERGER, Christian. *Rulers and Rulership in the Arc of Medieval Europe, 1000-1200*. Routledge, Taylor & Francis Group. 2023, s. 56-96.

²⁴⁵ *Chronica Boemorum* III/46, s. 219.

²⁴⁶ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 534; VANÍČEK, Vratislav. *Soběslav I.*, s. 144.

²⁴⁷ *Chronica Boemorum* III/54, s. 227-228.

²⁴⁸ Tamtéž III/51, s. 223-225.

²⁴⁹ Tamtéž III/51, s. 224.

příslušníkem rodu.²⁵⁰ Následující dva roky se vyhnaný Přemyslovec pokouší získat spojence, kteří by podpořili jeho návrat do domoviny. K bratrským vztahům nám ovšem není v této části vyprávění příliš řečeno. K vyvrcholení sourozeneckého sporu dochází až roku 1125.²⁵¹ Vladislav je v tuto dobu kvůli dlouhodobější nemoci na smrtelné posteli a opět se otevírá otázka nástupnictví. Soběslav se po poradě s některými předáky vrací do země, přičemž je popisován jako rozhodný hrdina. Umírající kníže preferuje bratrance Otíka, který je podporován i Vladislavovou manželkou (zde nejmenovaná Richenza, jejíž sestra byla Otíkovou chotí). Z Kosmova pojetí vyznívá, že tehdejší kníže bratrance upřednostnil pouze na základě rad své choti. Takto text pochopil i Václav Novotný.²⁵² Vratislav Vaníček však spekoval, že Vladislav mohl protežovat Otu na základě dřívějších privátních dohod.²⁵³ Kosmas dále Soběslavovu touhu po usmíření popisuje jako upřímnou. Jeho postup v Čechách totiž komentuje slovy „obchází zemi, nikomu neubližuje a vyhledává přízeň svého bratra“.²⁵⁴ Za svého nejmladšího syna se nakonec staví královna vdova Svatava a bamberský biskup Ota. Matka k umírajícímu synovi pronáší emotivní řeč, ve které zaznívá mj. „Onen však, jehož od sebe vzdaluješ a za cizího ho pokládáš, přestože je to tvůj vlastní bratr, bude k tvé rodině mnohem milostivější než syn tvého strýce, jemuž chceš po sobě odkázat stolec a otcovské knížectví“.²⁵⁵ Také bamberský biskup Ota při poslední zpovědi Vladislavovi říká, že bez urovnání vztahů se Soběslavem nemůže dosáhnout rozvázání od svých hříchů. Umírající kníže je tedy nakonec přesvědčen k usmíření s rodným bratrem a ke změně následnictví. Rozhněvaný bratranec Otík odchází zpět na Moravu a Vladislav skoná několik dní poté. Jeho smrt a Soběslavův nástup k moci patří nejenom mezi poslední momenty kronikářova vyprávění, ale také jsou to poslední pasáže, kde se hovoří o bratrských vztazích.

Jak spolu tedy podle Kosmy vycházeli tři nejmladší synové prvního českého krále? Bořivoj a Vladislav jsou již od první společné zmínky popisováni jako nepřátelé. Kronikář jejich původní neshody více nevysvětluje, ale po roce 1107 se celá jejich rozepře točí okolo boje o moc. Kosmas nad jejich spory po Svatoplukově vraždě lamentuje, a zejména Bořivojův osud po těchto událostech vnímá spíše tragicky. Tento Přemyslovec se totiž kvůli svým opakovaným neúspěchům

---

²⁵⁰ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 541-544; ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 138; VANÍČEK, Vratislav. *Soběslav I.*, s. 156.

²⁵¹ *Chronica Boemorum* III/58, s. 233-237.

²⁵² NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 554-555.

²⁵³ VANÍČEK, Vratislav. *Soběslav I.*, s. 161.

²⁵⁴ *Chronica Boemorum* III/56, s. 229.

²⁵⁵ Tamtéž III/58, s. 234-235.

stává vyhnanecem a vězněm. Kronikář k němu tedy přistupuje s velkým soucitem, což nejvíce ilustruje jeho epitaf, ve kterém mj. zaznívá: „Po všech v pozemském žití a na světě přestálých strastech, které v cizině snášel, jsa psancem patnácte roků, z těchto pak plných šest let byl v trapném žaláři zavřen.“²⁵⁶ Jak se však kronikář v tomto sporu staví k Vladislavovi? Po usmíření roku 1117 tohoto knížete dokonce chválí, protože dochází k urovnání vztahů mezi bratry. Nepřímo ho ovšem také kárá např. poukázáním na strasti, které způsobil staršímu bratrovi. Dušan Třeštík o Kosmově vnímání těchto Přemyslovců napsal, že Kosmas sympatizoval s Bořivojem, ale nikde vysloveně nekritizoval Vladislava. Zároveň se však podle něj kronikář vyjadřoval kriticky o Bořivojových schopnostech.²⁵⁷ Lisa Wolverson přišla později s podobným názorem.²⁵⁸ Na základě moderních interpretací a vybraných pasáží pramene můžeme říct, že kronika popisuje vcelku tragický příběh naivního Bořivoje, kterého trápí a využívá silnější Vladislav.

Vladislavův vztah se Soběslavem je popisován jako daleko proměnlivější. Tito sourozenci se totiž třikrát rozkmotří i udobří. Číslovka tři sice pro Kosmu podle Petra Kopala měla speciální význam, ale v tomto případě spíše nesvědčí o ničem specifickém.²⁵⁹ Kronikář nemá k jejich vztahu jednoznačný postoj až do závěru díla, kdy přímo soucítí se Soběslavem.²⁶⁰ Jeho třetí vypuzení z knížectví totiž nazývá ústy saského vévody Lothara „křivdou napáchanou na nevinném muži“.²⁶¹ Podobně negativně Soběslavův osud popisuje i slovy Svatavy Polské, která podle kroniky řekla umírajícímu Vladislavovi „pláči nad tvým bratrem a jeho životem, který je žalnější než smrt. Ten se stal uprchlíkem, tulákem a vyhnanecem a raději by si přál nyní šťastně umřít než nešťastně žít“.²⁶² Vladislav je zde tedy kronikářem za upozadění Soběslava nepřímo kritizován. Zároveň je však opěvován, když jedná v jeho prospěch (např. v případě usmíření roku 1125), ale ke chvále knížete dochází pouze po Vladislavově smrti.²⁶³ Sám Kosmas tento přístup ospravedlňoval zásadou, že žijící vládce se nemá velebit.²⁶⁴ Dušan Třeštík ovšem tvrdil, že kronikář se těmito

---

²⁵⁶ Tamtéž III/54, s. 227-228.

²⁵⁷ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 98.

²⁵⁸ WOLVERTON, Lisa. *Cosmas of Prague*, s. 199-202.

²⁵⁹ KOPAL, Petr. *Číselná symbolika v Kosmově kronice?*, s. 20-24 (zejména s. 23).

²⁶⁰ Podobným způsobem danou situaci vysvětlila také WOLVERTON, Lisa. *Cosmas of Prague*, s. 212.

²⁶¹ *Chronica Boemorum* III/51, s. 229.

²⁶² Tamtéž III/58, s. 235.

²⁶³ Tamtéž III/58, s. 236.

²⁶⁴ Tamtéž III/28, s. 197-198.

slovy často pouze snažil vyhnout jasnému zaujetí stanoviska.²⁶⁵ Opět je nám tedy představen spíše politováníhodný souboj dvou sourozenců, který má ovšem v tomto případě dobrý konec.

Soběslav a Bořivoj jsou nejprve popsáni jako spojenci. Vratislavův nejmladší syn staršího bratra podporuje roku 1107 a následuje ho do exilu. Po této zmínce nám však k tomuto sourozeneckému vztahu kronikář prakticky nic neříká a oba jednájí už jen s Vladislavem. Historici se k jejich vztahu po roce 1110 doposud také příliš nevyjádřili. Vratislav Vaniček spekuloval, že se mladší bratr mohl za svého uvězněného sourozence přimlouvav i před rokem 1117.²⁶⁶ Josef Žemlička napsal, že se Soběslav nepokusil bránit Bořivojově druhému svržení.²⁶⁷ Sám Kosmas nám nezanechal žádné zmínky o tom, jak mohl Soběslav reagovat na Bořivojovu druhou vládu ani na jeho smrt. Vyobrazení tohoto bratrského vztahu je tedy v kronice nejednoznačné.

Závěrečná část díla celkově popisuje komplikovaný boj o moc, přičemž do bratrských vztahů zasahují mimo jednotlivých Přemyslovců další aktéři. Za dodatečnou zmínku stojí zejména vliv pražského biskupa Heřmana. Podle Drahomíra Suchánka bylo úkolem kleriků šíření milosrdenství, ukončování konfliktů a zprostředkovávání míru.²⁶⁸ Právě do této role řádného duchovního přímluvce zapadá v kronice nejenom pražský, ale také bamberský biskup Ota.²⁶⁹ Heřmanova role je důležitá i z jiného důvodu. Existuje totiž hypotéza, podle které byly autorovy preference v této části pramene často spojeny se stanovisky tohoto biskupa nebo diecéze, kterou vedl.²⁷⁰ Neopomeňme ovšem také roli královny vdovy Svatavy. Motiv ženy, která působí jako prostředník mezi dvěma rozhádanými bratry, není ve středověké tvorbě rozhodně ojedinělý.²⁷¹ V Kosmově díle se vlastně vyskytuje již na konci druhé knihy, když se Wirpirk pokouší přesvědčit Vratislava II. k usmíření s Konrádem před Brnem.²⁷²

---

²⁶⁵ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 156, 164.

²⁶⁶ VANÍČEK, Vratislav. *Soběslav I.*, s. 144.

²⁶⁷ ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*, s. 137.

²⁶⁸ SUCHÁNEK, Drahomír. *Role duchovních osob při řešení konfliktů ve středověku a smiřující rituály*. In: NODL, Martin. WIHODA, Martin. *Rituál smíření: konflikt a jeho řešení ve středověku: sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května - 1. června 2007 v Brně*, s. 280.

²⁶⁹ O tomto typu člověka píše blíže tamtéž, s. 278-280.

²⁷⁰ Na specifické případy této kronikářovy tendence poukázali např. TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 98-99; KOPAL, Petr. *Státnost a rituály v Kosmově kronice*, s. 158-160.

²⁷¹ PIENIĄDZ, Aneta. *Fraternal bonds*, s. 202-203.

²⁷² Wirpirk a Svatavu na základě jejich role v Kosmově kronice srovnal již STLOUKAL, Karel. *Královny, kněžny a velké ženy české*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1941, s. 68. O politickém vlivu manželek vládců v přemyslovském knížectví více pojednává DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan. *Curia ducis, curia regis: panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, s. 139-140.

4. Přemyslovské bratrství v Kosmově pojetí

Vyobrazení vztahů mezi přemyslovskými bratry v nejstarší české kronice se – jak jsme mohli vidět – liší případ od případu. Na závěr práce bych se však chtěl zaměřit na jednu klíčovou otázku. Jaké jsou nejvýznamnější zastřešující znaky kronikářova popisu vztahů mezi přemyslovskými bratry? K pochopení Kosmova myšlení musíme dle mého názoru poukázat zejména na dvě oblasti pramene: na zmínky o vrozené bratrské lásce a na specifické pasáže, kde nějakým způsobem obecně hodnotí nebo připomíná konflikty mezi sourozenci. Na samotný konec ovšem nechci opomenout, že kronikářovo hodnocení některých interakcí mohly ovlivnit i autorovy preference.

4.1 „Vrozená bratrská láska“

Již v první kapitole bylo řečeno, že samotné označení „frater“ neboli bratr vnímali kladně Kosmas i tehdejší společnost. Představovalo blízké pouto, které bylo spojováno s rodinnými vazbami.²⁷³ Vnímání vztahu mezi skutečnými sourozenci se však podle Anety Pieniędz mírně lišila od symbolického označení „bratr“. Dle jejího výzkumu biologické bratry spojovalo společenství pozemského života, a nikoli společenství hledající spásu, které je např. prisuzováno symbolickému vnímání bratrství křesťanů.²⁷⁴ Pieniędz dále usoudila, že sourozenecké vazby byly ve středověké evropské kultuře spojovány s pozitivními hodnotami, jež zároveň představovaly určitý ideál, se kterým byly porovnávány i další společenské vztahy.²⁷⁵ Stejně tak napsala Carlyne Larrington, že solidarita, úcta a vzájemná podpora mezi mužskými sourozenci byla ústředním bodem sociální konstrukce bratrství v celém středověku.²⁷⁶

Konkrétní části naší kroniky naznačují, že se Kosmovo vnímání této koncepce příliš neliší od výše zmíněného pojetí. Kosmas se o rodném bratrství poprvé vyjadřuje u popisu staroboleslavské vraždy, když Boleslava I. Ukrutného označuje za vykonaný čin jako člověka, který je „nehodný nazývat se rodným bratrem svatého muže“.²⁷⁷ Na konci první knihy spojuje lásku a rodné bratrství při líčení Jaromírova proslovu roku 1037. Oslepený Přemyslovec nad

---

²⁷³ Viz kapitola „2. Není bratr jako bratr“ (zejména s. 13).

²⁷⁴ PIENIĘDZ, Aneta. *Fraternal bonds*, s. 102.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 97.

²⁷⁶ LARRINGTON, Carlyne. *Brothers and sisters*, s. 49.

²⁷⁷ *Chronica Boemorum* I/17, s. 36.

Oldřichovým hrobem v kronice pronáší mj. tato slova: „Zraku jsi mě zbavil a nemiloval jako bratr bratra.“²⁷⁸ Následně lamentující řečník apeluje na svého synovce Břetislava, aby za své vlády předáky z rodu Municů a Těpticů „ctil jako otce a miloval je jako bratry“.²⁷⁹ Tento nový český kníže na konci svého života roku 1055 sám bratrskou lásku zmiňuje, když tvrdí, že byla od počátku římského panství až po dobu jeho vlády vzácná.²⁸⁰ Také jeho druhý syn Vratislav zakončuje roku 1068 spor se svými mladšími bratry mj. slovy: „Mám na paměti více otcův odkaz a jemu dané přísahy a učiním, čeho žádá spravedlnost, čeho bratrská láska.“²⁸¹ Břetislavův třetí syn Konrád I. Brněnský podle kronikáře po smrti bratra Oty Olomouckého nezapomněl na vzájemnou lásku, když stranil jeho synům proti ctižádostivému Vratislavovi.²⁸² Carlyne Larrington napsala, že smrtí končí pouze život jednoho bratra, a ne sourozenecký vztah, a tato pasáž kroniky naznačuje tuto myšlenku.²⁸³ Vrozenou lásku dále podle kroniky stejně jako někteří jeho předci (např. Boleslav I., Oldřich, Vratislav II.) nectil Vladislav I., o kterém je řečeno, že ji „vypověděl“ svému staršímu sourozenci Bořivojovi ještě před rokem 1107.²⁸⁴ Na druhou stranu si na ni posléze vzpomněl, když se po přečtení dopisu od Boleslava III. Křivoústého roku 1115 usmířil s mladším bratrem Soběslavem.²⁸⁵

Z výše uvedených zmínek můžeme usoudit, že spolu měli podle Kosmy biologičtí bratři ideálně vycházet, poněvadž dodržování bratrské lásky vnímá velmi kladně a její porušení naopak kritizuje. Kapitola popisující rok 1115 však zároveň prozrazuje více, než by se na první pohled mohlo zdát. Údajný obsah prosebného listu piastovského vládce totiž přibližuje, jak mohl Kosmas přímo přemýšlet nad koncepcí vrozené sourozenecké přízně. Ve zprávě polského knížete zaznívá také: „Neslušelo by mně nyní tím spíše zprostředkovat, abyste svorní byli vy, jež matka pod týmž srdcem nosila v životě? Vždyť svatému Petru, když se dotazoval, zda má odpustit bratru, zhřeší-li sedmkrát za den, řekl Pán: ‚Ne sedmkrát, ale až sedmdesátkrát sedmkrát‘. Tímto příkladem se tedy učíme, že máme svým bratřím odpouštět tolikrát, že by se oni nemohli dopustit ani tolikera hříchů

---

²⁷⁸ *Chronica Boemorum* I/42, s. 78.

²⁷⁹ Tamtéž.

²⁸⁰ Tamtéž II/13, s. 102. Toto konstatování mohlo vycházet z díla římského básníka Ovidia (WOLVERTON, Lisa. *Cosmas of Prague*, s. 205).

²⁸¹ *Chronica Boemorum* II/24, s. 117.

²⁸² Tamtéž II/43, s. 148.

²⁸³ LARRINGTON, Carlyne. *Brothers and Sisters*, s. 39.

²⁸⁴ *Chronica Boemorum* III/19, s. 184.

²⁸⁵ Tamtéž III/41, s. 214.

proti nám.“²⁸⁶ Je vcelku pravděpodobné, že Kosmas tento list buď neviděl a fabuloval jeho obsah, nebo si jeho existenci zcela vymyslel. Nemáme o něm totiž žádné jiné záznamy ani důkazy.²⁸⁷ Není tedy od věci předpokládat, že k nám zde promlouvá spíše jeho osobní vnímání vrozených bratrských vazeb. Kronikář používá pasáž z Matoušova evangelia,²⁸⁸ kterou zdůrazňuje, že by spolu bratři měli dobře vycházet, a připomíná myšlenku odpouštění bližnímu.²⁸⁹

Apel na smířlivý přístup k rodným sourozencům můžeme spolu s důrazem na jejich upřednostňování sledovat i u proslovu Svatavy Polské ke knížeti Vladislavovi I.. Královna vdova svého syna prosí, aby odpustil Soběslavovi, přičemž pronáší mj. tato slova: „Oba jste se ze stejného stavu z mého lůna narodili a z Boží milosti byli dobře vychováni... Kdopak by nevěděl, že košile je tělu bližší než kabát? Vždyť příroda působí, že ten, koho učinila příbuznějším podle narození, bývá též příznivější k svým i ve všem jednání.“²⁹⁰ Piastovna synovi dále vyčítá, že svého bratrance a v tuto dobu designovaného dědice Otíka preferuje oproti svému vyhnanému bratrovi Soběslavovi. Svatava tvrdí, že Vladislav „činí Otu svým bratrem“.²⁹¹ Kosmas však v této části používá odlišné latinské termíny pro Otu i Soběslava. Zatímco bratranec Ota je zde nazván „frater“, tak pravý bratr Soběslav je označen termínem „germanus“.²⁹² Lisa Wolverton napsala, že autor tímto popisem opět zdůraznil vrozenou spřízněnost, která měla spojovat skutečné sourozence.²⁹³ Dané pasáže celkově naznačují, že by se ve svém jednání podle Kosmy muži, kteří mají stejné rodiče, měli upřednostňovat i na úkor jiných vzdálenějších příbuzných.

4.2 Kainovská vina a „více než občanské války“

Harmonie mezi rodnými bratry je tedy naším kronikářem vnímána jako ideální stav, což je v souladu s myšlením tehdejší křesťanské společnosti. Vztahy mezi přemyslovskými sourozenci však počínaje staroboleslavskou bratrovraždou popisuje převážně negativně. Svědčí o tom dále také popis Jaromírova oslepení, negativní vztahy Vratislava II. s mladšími sourozenci nebo Vladislavovy rozepře s Bořivojem a Soběslavem. O vzájemné sounáležitosti mezi

---

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ HRDINA, Karel. BLÁHOVÁ, Marie. MORAVOVÁ, Magdalena. *Kronika Čechů*, s. 245.

²⁸⁸ Mt 18, 21-22; In.: *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*, Český ekumenický překlad, Praha 2019, s. 1136.

²⁸⁹ Viz poznámka 82.

²⁹⁰ *Chronica Boemorum* III/58, s. 235.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Význam termínu „germanus“ více rozebrala PIENIĄDZ, Aneta. *Fraternal bonds*, s. 36.

²⁹³ WOLVERTON, Lisa. *Cosmas of Prague*, s. 147.

přemyslovskými bratry se zároveň skoro nezmiňuje. To jde ovšem ruku v ruce s faktem, že se solidarita mezi sourozenci nezávisle na tehdejším pozitivním vnímání harmonických bratrských vztahů ve středověkých textech nevyskytuje příliš často.²⁹⁴

Ve Starém zákoně je psáno, že první zločin na Zemi je vlastně spáchán bratrem proti bratru. Mám tím na mysli Kainovu vraždu Ábela.²⁹⁵ Na tuto tragédii nezapomíná ani Kosmas, který ji nejprve využívá k popisu staroboleslavské bratrovraždy. Boleslav I. Ukrutný je v této pasáži nazván „druhým Kainem“. Identické přirovnání k biblickému bratrovrahovi můžeme v podobném kontextu nalézt např. i v *Kristiánově legendě*.²⁹⁶ Biblický příběh je podle Kosmy zmíněn také Břetislavem I., když na smrtelné posteli pronáší tato slova: „Avšak od stvoření světa a od počátku římského panství a až do našich časů bratrská láska bývala vzácná. Svědčí o tom nezvratné důkazy: Kain a Ábel, Romulus a Remus a moji předkové Boleslav a svatý Václav.“²⁹⁷ Opět je nám tedy biblický bratrovrah připomenut spolu s Boleslavem. Poslední odkaz na Kaina pochází z proslovu Wirpirk, která odrazuje svého švagra Vratislava od boje s jeho bratrem Konrádem mj. slovy: „Pakli však brousíš své blesky jen a jen na hrdlo svého bratra, kéž jsi dalek toho, abys byl pokládán za druhého Kaina.“²⁹⁸ Choť brněnského úředníka varuje Vratislava, že pokud se nechce rovnat svému hříšnému předkovi Boleslavovi, tak se musí usmířit s jejím manželem. Poslední zmíněná pasáž znázorňuje dvě důležité myšlenky. Zaprvé se zde opět projevuje Kosmovo negativní vnímání Vratislava II., který se sice nestává bratrovrahem jako jeho předek, ale rozhodně je zde jeho jednání popisováno kriticky.²⁹⁹ Zadruhé z této zmínky vyplývá, že se Boleslav I. stal v tehdejší knížectví odstrašujícím příkladem pro své potomstvo.³⁰⁰ Jedná se o důležitý znak Kosmova popisu bratrských vztahů, který můžeme zcela jistě spojit s významem svatováclavského kultu v českém knížectví na počátku 12. století.³⁰¹ Boleslav byl totiž v době, kdy byla kronika

---

²⁹⁴ LARRINGTON, Carolyne. *Brothers and sisters*, s. 49.

²⁹⁵ Gn 4, 8, In.: *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*, Český ekumenický překlad, Praha 2019, s. 27.

²⁹⁶ *Kristiánova legenda*, s. 68.

²⁹⁷ *Chronica Boemorum* II/13, s. 102.

²⁹⁸ Tamtéž II/45, s. 152.

²⁹⁹ REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 56.

³⁰⁰ Jak píše také LUŇÁKOVÁ, Ludmila. *Násilí mezi přemyslovskými knížaty*, s. 226.

³⁰¹ Jeho vliv můžeme nalézt i v jiných částech kroniky (*Chronica Boemorum* I/36, s. 64, II/47, s. 154, III/35, s. 206, III/60, s. 239) a obsáhleji o těchto pasážích pojednal TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmova kronika: studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, s. 183-200; TÝŽ. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 115-116.

vytvořena, příkladem krutého vládce bez jakékoli pozitivní vlastnosti, jehož hlavní zločin byla právě vražda sourozence.³⁰²

Připomněl bych však také, že Kosmas není jediným autorem národních kronik z počátku 12. století, který zmiňuje Kaina při popisu bratrovraždy ve vládnoucí dynastii. Autor *Pověsti vremennykh let* Nestor ve svém díle nazývá vraždu Borise a Gleba jejich sourozencem Svjatopolkem kainovským úmyslem a biblický příběh připomíná i při Svjatopolkově porážce krátce poté.³⁰³ Již Vratislav Vaníček zdůraznil, že tento Rurikovec má v Nestorově popisu dějin Kyjevské Rusi obdobnou roli jako Boleslav I. v Čechách.³⁰⁴ Jak Václav, tak zavraždění Rurikovci byli po své smrti svatořečeni. Český i kyjevský kronikář tedy Kaina zmiňují při popisu vražd bratrů, které již daní autoři považovali za světce.

Kosmas si je tedy vědom obtížného rodinného soužití Přemyslovců a nejenže před ním varuje, ale také nad ním lamentuje. V rámci práce jsem několikrát zmínil pasáže, kdy Kosmas truchlí nad konflikty mezi bratry. V této kapitole bych však chtěl připomenout jednu frázi, kterou autor k tomuto účelu opakovaně využívá. Manželka brněnského úředníka Konráda Wirpirk promlouvá před obleženým Brnem ke svému švagrovi Vratislavovi mj. slovy: „Pane můj a králi, nenajdeš v těchto končinách žádný podnět k válce, žádné vítězství z bitvy si odsud neodneseš: vedeš válku více než občanskou.“³⁰⁵ Označení „bellum plus quam civile“ neboli „více než občanská válka“ je k popisu bratrského konfliktu použito i ve třetí knize díla. Kosmas zde touto frází sám shrnuje vojenský střet Vladislava I. s polským vojskem, jehož součástí byl i jeho vyhnaný bratr Soběslav.³⁰⁶ Kronikář se v těchto pasážích inspiroval římským básníkem Lucanem, jehož dílo mělo značný vliv i na další středověké autory.³⁰⁷ Tento antický epos vyobrazil občanskou válku mezi Caesarem a Pompeiem a zdůraznil její devastující důsledky.³⁰⁸ Moderní

---

³⁰² Jak píše mj. LUTOVSKÝ, Michal. *Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I.*, s. 73.

³⁰³ *Pověst' vremennykh let*, s. 127, 129, 133.

³⁰⁴ VANÍČEK, Vratislav. *Vratislav II. (I.)*, s. 25.

³⁰⁵ *Chronica Boemorum* II/45, s. 151.

³⁰⁶ Tamtéž III/36, s. 209.

³⁰⁷ SANFORD, Eva Matthews. „*Quotations from Lucan in Mediaeval Latin Authors*“. *The American Journal of Philology*, 55/1, 1934, s. 1–19.

³⁰⁸ O „bellum plus quam civile“ píše v úvodu svého díla LUCANUS, Marcus Annaeus. *De Bello Civili* I, 1 (překl. NECHUTOVÁ, Jana. *Farsalské pole: Chvalozpěv na Pisona*. Praha: Svoboda, 1976, s. 31).

interpretace kroniky se shodují na tom, že Kosmas zmínkami o těchto válkách kritizoval rodinné přemyslovské rozepře, které vedly k ničivým bojům.³⁰⁹

4.3 Pokrytecký přístup?

Jak tedy Kosmas vnímal vrozenou bratrskou lásku? Představovala pro něj pozitivní pouto, které nebylo v přemyslovské dynastii v období, které popisuje, příliš udržováno. Lisa Wolverton ve svém rozboru nejstarší české kroniky píše, že Kosmas svoje dílo vytvořil jako invektivu proti bratrským neshodám.³¹⁰ Právě tato interpretace je jedním z možných pohledů na bratrské vztahy v kronice. Mám však za to, že Kosmas sice vnímal bratrské vazby mezi Přemyslovci tímto způsobem, ale nezávisle na tom mohly popis kroniky ovlivnit jeho další osobní preference, týkající se příslušníků vládnoucího rodu.

Na závěr práce bych tedy chtěl představit jeden příklad Kosmova nerovného hodnocení rodinných interakcí. U jeho popisu vlády Vratislava II. je jasné, že mu vyčítá jeho konflikty s mladšími bratry. Mezi negativními kroky, které proti sourozencům podniká, patří i pokus o vyhnání Konráda I. Brněnského. Je ovšem zajímavé, že za stejné jednání, které bylo navíc nakonec úspěšné, krátce předtím nekárá Spytihněva II. Ten totiž svým vpádem na Moravu vystrašil svého bratra Vratislava natolik, že uprchnul ze země. Kosmas sice nepíše, že tehdejší kníže svého bratra v tomto případě vyhnal, ale rozhodně nemůžeme popřít, že měl na jeho odchodu zásluhu. Kronikářův popis vlády Spytihněva II. se tedy v tomto ohledu může zdát jako pokrytecký, pokud vezmeme v potaz, jak vyčítal jednání proti bratrům jiným Přemyslovcům.³¹¹ Proč ale Kosmas v druhé knize hodnotí toto velmi podobné chování odlišným způsobem? Václav Novotný tvrdil, že Kosmas Spytihněvovi stranil, protože k němu měl blízko jeho bratr Jaromír, jehož názor považoval za klíčový indikátor kronikářových stanovisek.³¹² Osobně bych se však přikláněl ke dvěma dalším vysvětlením. Lukáš Reitinger autorův pozitivní pohled na Břetislavova nejstaršího syna spojil zejména s tím, že tento kníže započal přestavbu svatovítské baziliky.³¹³ Kosmas byl jakožto děkan pražské kapituly Spytihněvovi určitě vděčný za zahájení této renovace a na oplátku

---

³⁰⁹ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 98; WOLVERTON, Lisa. *Cosmas of Prague*, s. 24, 210; ZELENKA, Jan. *Několik poznámek k (ne)kosmovskému pojetí českých dějin*. ČČH 122. 2024, s. 18-20.

³¹⁰ WOLVERTON, Lisa. *Cosmas of Prague*, s. 198.

³¹¹ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, s. 165; REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 57.

³¹² NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část. 2*, s. 112-114.

³¹³ REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 57.

ho mohl ve svém díle opěvovat nebo ho nevystavovat oprávněné kritice. Martin Wihoda také polemizoval o tom, zda se autor nemohl daným popisem jinak nepříliš významného Spytihněva pokusit o upozadění jeho bratra a nástupce Vratislava.³¹⁴ Můžeme zároveň říci, že Kosmova nechť k druhorozenému synovi Břetislava I. se podle Lukáše Reitingera mohla projevit i tím, že prakticky nezmiňuje průběh již zmíněné přestavby svatovítského chrámu za jeho vlády.³¹⁵ Mohli jsme tedy vidět, že první český král nebyl Kosmův oblíbenec, a to se mohlo projevit i na autorově hodnocení Spytihněvových interakcí s mladšími bratry.

Ať už spojíme autorův kladný názor na nejstaršího syna Břetislava I. s jakoukoliv z výše zmíněných teorií, můžeme říct, že tento kníže mohl uniknout autorově kritice, aby bylo více vidět, jak jeho nehodný nástupce nectí křesťanskou koncepci rodinné solidarity. Tento příklad přibližuje, že Kosmas sice mohl vnímat bratrskou lásku určitým způsobem, který jsem již zmínil v předešlých podkapitolách, ale zároveň nebyl ve svém hodnocení jednotlivých interakcí mezi sourozenci zcela důsledný.

---

³¹⁴ WIHODA, Martin. *První česká království*, s. 18.

³¹⁵ REITINGER, Lukáš. *Vratislav*, s. 58-60.

5. Závěr

Chronica Boemorum je obsáhlým dílem, které má pro obraz našich raných středověkých dějin nevyčísitelnou hodnotu. Na jejích stranách se vyskytuje řada podstatných témat a já doufám, že jsem v práci prokázal, že vyobrazení bratrských vztahů je jedním z nich. Moderní interpretace a doplňující pramenné informace, které jsem představil, mě však utvrdily v názoru, že Kosmovo vyobrazení přemyslovských bratrských vztahů nám přináší více otázek než odpovědí. Naše nejstarší kronika navíc potvrzuje, že asi se nikdy nedozvíme, jaké mohly skutečně být dané rodinné vazby v naší první vládnoucí dynastii. Nezávisle na tom Kosmovo dílo zůstává převážně nejobsáhlejším zdrojem k tomu, jak na ně můžeme v jí popisovaném období nahlížet.

V první kapitole jsem popsal, že už samotné latinské označení „frater“ neboli bratr mělo v nejstarší české kronice i tehdejší středověké společnosti vsutku rozmanitý význam. Toto slovo mohlo značit přátelství, společnou víru nebo přesvědčení. Zastřešující charakteristikou tohoto pojmu ovšem zůstává, že se jednalo o pozitivně vnímaný termín, který nemusel nutně znamenat, že měli dotyční alespoň jednoho společného rodiče.

Následně jsem se zaměřil na Kosmovo vyobrazení bratří v přemyslovském rodě. První kniha kroniky v tomto ohledu nenabídla příliš, přestože se zde vyskytuje nejvíce sourozeneckých generací. Synům Bořivoje I. věnuje kronikář prakticky jen jednu větu a celkově k nim nemáme mnoho informací. Jeho vnuci Boleslav a Václav jsou za světcovy vlády popisováni pouze v případě staroboleslavské vražedné hostiny. Kronikář se ve svém popisu drží ideologického programu, který vyobrazoval bratrovraha zejména kvůli vykonanému činu jako tyrana, zatímco jeho staršího sourozence považoval za bezchybného křesťanského světce. Zmínky o dalších přemyslovských bratrech, Boleslavovi II. a Strachkvasovi, sice nastiňují pozitivnější vazby, ale stále nám k nim pramen neříká mnoho. Posledními sourozenci, které Kosmas v první knize popisuje jsou Jaromír a Oldřich. Oldřich bratra nechává oslepit na radu předáků z rodu Vršovců a zmrzačeného sourozence potom až do svojí smrti vězní. Jaromír pak bratrovi na pohřbu odpouští, což je z určitého hlediska pozitivním zakončením komplikovaného vztahu. Tato generace rodu je stejně jako závěr první části díla faktograficky značně problematická. V Kosmově kronice je totiž otcem těchto Přemyslovců Boleslav III., který je dnes na základě jiných pramenů (zejména kroniky Dětmara z Merseburgu) považován za jejich bratra.

Druhá část díla vyobrazuje mimo vlády jedináčka Břetislava I. zejména bratrské vztahy jeho pěti synů, o kterých se Kosmas rozepsal výrazně více než o jejich předcích. Spytihněvovy interakce se sourozenci pramen líčí bez většího hodnocení, přestože se tento český kníže chová k bratrům vcelku útočně. Moderní teorie toto jednání vysvětlují jako plánované centralizační úsilí, které bylo převážně v rozporu s odkazem otce tohoto knížete. Bratrské vztahy jeho nástupce Vratislava II. Kosmas hodnotí hned v několika pasážích. Převážně negativní vztah s biskupem Jaromírem je hlavní náplní tohoto popisu. Na jednu stranu je nám představen složitý boj komplikovaných jedinců, ale zároveň musíme vzít v potaz, že kronikář mohl tento bratrský spor vnímat specifickým způsobem. Zmínil jsem interpretace, na jejichž základě jsem učinil závěr, že autor Vratislava vnímal jako ambiciózního vládce, který v několika interakcích s Jaromírem nedbal na staré pořádky. Tehdejší pražský biskup je sice také problematickou osobou, ale Kosmas má k větší části jeho jednání sympatiemi blíže než k plánům pražského vládce. Podobný úsudek jsem učinil i u kronikářova popisu Vratislavových vztahů s bratry na Moravě. Ty jsou sice představeny jako značně proměnlivé, ale Konrád s Otou v příběhu převážně působí jako efektivní opozice proti mocichtivému pražskému vládci, který podle Kosmy až na rok 1082 nectí odkaz Břetislava I. a bratrskou lásku.

Třetí kniha začíná vládou silného Břetislava II., přičemž náš kronikář píše pouze o jeho interakcích s bratrem Bořivojem. Oba Přemyslovci v kronice působí jako svorní sourozenci, ale moderní interpretace a hypotézy se k tomuto vyobrazení staví spíše skepticky. Po Břetislavově vraždě na knížecí stolec poprvé nastupuje výše zmíněný Bořivoj, k jehož vztahům se dvěma mladšími bratry se kronikář v této části díla vyjadřuje velice stručně. Zatímco Vladislav se podílí na jeho svrnutí ve prospěch Svatopluka Olomouckého, Soběslav ho po mocenském pádu následuje do vyhnanství. Již zmíněný Svatopluk Olomoucký v Kosmově příběhu během svého panování úzce spolupracuje s bratrem Otíkem, ale jeho dvouletá vláda mimo vzájemné politické podpory neobsahuje hlubší charakteristiku jejich vztahu. Kosmův popis období po Svatoplukově vraždě až do konce kroniky nabízí opět pohled na vztahy mezi třemi syny prvního českého krále. Představuje nám v této části opakující se bratrské konflikty a usmíření, do kterých značně zasahují i další významní političtí hráči. Kosmas se o Bořivojovi, Vladislavovi a Soběslavovi sice vyjadřuje často, ale na první pohled se nestaví na stranu ani jednoho z nich. Na základě konkrétních pasáží však můžeme říct, že spíše soucítí s Bořivojem a Soběslavem, které jejich sourozenec Vladislav opakovaně vyhání z knížectví. Častá absence Kosmovy přímé kritiky a hodnocení je

v některých částech textu dnešními autory odůvodňována kronikářovým pudem sebezáchovy, který mu převážně bránil ve větší kritice tehdejších hlavních aktérů.

V poslední části práce jsem se opět vrátil k některým znakům Kosmova vyobrazení bratrských vztahů. Nejprve jsem se na základě vybraných pramenných pasáží pokusil poukázat na to, jak mohl Kosmas na „přemyslovské bratrství“ nahlížet. Jeho zmínky o vrozené bratrské lásce, sourozenecké součinnosti a odpuštění spolu s lamentacemi nad dynastickými konflikty potenciálně naznačují, že považoval kladné vazby mezi rodnými bratry za příkladný očekávaný vztah, který ovšem často nebyl Přemyslovci dodržován. Důležitou roli v jeho pojetí bratrských vztahů hraje také staroboleslavská bratrovražda. Boleslav I. Ukrutný totiž slouží po vzoru biblického Kaina jako odstrašující příklad pro zbytek dynastie hned v několika částech pramene. Kosmův přístup k popisu bratrských vztahů má tedy určité zastřešující charakteristiky, ale autor zároveň není ve svém hodnocení některých důležitých událostí zcela důsledný. Tento názor jsem se pokusil doplnit poukázáním na absenci kronikářovy kritiky Spytihněva II., který měl za své vlády značný podíl na vyhnání mladšího bratra do Uher. Za pouhý pokus o podobné jednání je totiž později v díle přímo odsuzován Vratislav II. Tento kronikářův přístup jsem se pokusil spojit s Kosmovým protežováním Břetislavova nejstaršího syna. To zmínění historici odůvodnili např. počátkem renovace svatovítské baziliky za Spytihněvovy vlády a s kronikářovým upřednostňováním tohoto panovníka na úkor jeho sourozence a nástupce Vratislava.

Dušan Třeštík napsal, že náš kronikář ve svém textu „zachycoval postoje a představy svých současníků, reprodukoval jejich mínění a také se snažil toto mínění v určitém smyslu ovlivnit.“³¹⁶ Tato pasáž vlastně trefně shrnuje i Kosmův popis přemyslovských bratrských vztahů. Třeštíkův názor totiž naznačuje, že kronikářovo myšlení nemuselo mít daleko od toho, jak na danou problematiku nahlížela tehdejší společnost, ale zároveň představuje specifický pohled jedné osoby, která pracovala na základě vlastních preferencí a ideologického autorského programu. Kosmova kronika je klíčovým zdrojem pro dnešní výzkum problematiky sourozeneckých vztahů v českém středověkém prostředí. Jelikož se však autorově vyobrazení daného fenoménu v přemyslovském rodě zatím nikdo obecně nevěnoval, doufám, že moje práce alespoň částečně přispěje k přiblížení a poznání této komplexní a zajímavé tematiky.

---

³¹⁶ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*, s. 113.

Seznam zkratek

ČČH – Český časopis historický

ČMM – Časopis Matice moravské

ČsČH – Československý časopis historický

MGH – Monumenta Germaniae Historica

MHB – Mediaevalia Historica Bohemica

SRH – Scriptorum rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum

Soupis pramenů a literatury

Prameny:

Annales Fuldenses sive annales regni francorum orientalis. eds. PERTZL, Georg Heinrich. KURZE, Friedrich. MGH Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum Hanover, 1891.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih), Český ekumenický překlad, Praha 2019.

BRUNO Z QUERFURTU. *Nascitur purpureus flos.* ed. VLK, Miroslav. překl. KYRALOVÁ, Marie. Život svatého Vojtěcha: legenda *Nascitur purpureus flos.* Praha: Zvon, 1997.

Chronici Hungarici compositio saeculi XIV. ed. DOMANOVSKÝ, A. SRH 1. Budapest, 1937, s. 217–505.

DALIMIL. *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila.* ed. DAŇHELKA, Jiří. Staročeská kronika tak řečeného Dalimila: vydání textu a veškerého textového materiálu. Praha: Academia, 1988.

DĚTMAR Z MERSEBURGU. *Chronicon Thietmari.* ed. HOLTZMANN, Robert. Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg. MGH Scriptorum rerum Germanicarum. Berlin, 1935.

Fuit in provincia Boemorum. ed. CHALOUPECKÝ, Václav. Svatováclavský sborník: na památku 1000. výročí smrti knížete Václava Svatého. Praha, 1939, s. 467–481.

GALLUS ANONYMUS. *Gesta Principum Polonorum.* eds. SCHAEER, Frank, KNOLL, Paul W., *Gesta Principum Polonorum: The Deeds of the Princes of the Poles,* Warsaw, 2003.

JAN CANAPARIUS. *Sancti Adalberti episcopi Pragensis et martyris Vita prior.* ed. KARWASINSKA, Jadwiga. MPH Nova Series IV., Warszawa, 1962.

KOSMAS. *Chronica Boemorum.* ed. BRETHER, Bertold, Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag. MGH Scriptorum rerum Germanicarum. N. S. 2, Berlin, 1923.

KOSMAS. *Chronica Boemorum.* překl. HRDINA, Karel. BLÁHOVÁ, Marie. MORAVOVÁ, Magdalena. *Kronika Čechů.* Praha: Argo, 2011.

KRISTIÁN, *Vita et passio sancti Wenceslai et sanctae Ludmilae avae eius.* překl. a ed. LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav. Kristiánova legenda: život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily. Praha: Vyšehrad, 1978.

LUCANUS, Marcus Annaeus. *De Bello Civili,* překl. NECHUTOVÁ, Jana. *Farsalské pole: Chvalozpěv na Pisona.* Praha: Svoboda, 1976

NESTOR. *Povest' vremennykh let*. překl. Michal Téra. Vyprávění o minulých letech aneb Nestorův letopis ruský. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014.

Prolog o sv. Václavu. ed. VAJS, Josef. Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Ludmile, V Praha: Česká akademie věd a umění, 1929, s. 65-67.

REGINO Z PRUMU. *Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi*. ed. Kurze, Friedrich. MGH Scriptores rerum Germanicarum. Hanover, 1890.

Simonis de Keza Gesta Hungarorum. ed. DOMANOVŠKY, A. SRH 1. Budapest, 1937, s. 129–194.

WIDUKIND Z CORVEY, *Res gestae Saxonicae sive annalium libri tres*, eds. HIRSCH, Paul. LOHMANN, H.-E. Die Sachsengeschichte des Widukind von Korvei. MGH Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum 60. Hanover, 1935.

Literatura:

ALLMEN, Jean-Jacques von. MĚREJOVSKÝ, Jan. *Biblický slovník*. Praha: Evangelické nakladatelství, 1991.

ANTONÍN, Robert. *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

BLÁHOVÁ, Marie. *Založení vyšehradské kapituly ve středověké historiografii*. In: Královský Vyšehrad. 2. Sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001 s. 13-31.

BLÁHOVÁ, Marie. *Kosmas: první český historik*. In: BENEŠ, Zdeněk. *Duchem, ne mečem: fakta, úvahy, souvislosti*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 16-28.

BLÁHOVÁ, MARIE, *Dějepisectví v českých zemích přemyslovského období*. In: DOBOSZ, Józef. Przemysłidzi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 5–7 maja 2004 roku, Poznań, 2006, s. 107–139.

BOHÁČOVÁ, Ivana. BARTOŠKOVÁ, Andrea. *Stará Boleslav: Přemyslovský hrad v raném středověku*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2003, s. 17-28.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan. *Curia ducis, curia regis: panovnícký dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha: Historický ústav, 2011.

ELBEL, Petr. *Dějiny neúspěchu aneb úsilí Přemyslovců o zřízení arcibiskupství v českých zemích*. In: REITINGER, Lukáš. WIHODA, Martin. Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku: mocenské souvislosti a paralely, Brno, 2010, s. 238-306.

FIALA, Zdeněk. *Dva kritické příspěvky ke starým dějinám českým*. Sborník historický 9, Praha: Academia, 1962, s. 5-65.

- FIALA, Zdeněk. *Přemyslovské Čechy: český stát a společnost v letech 995-1310*. Praha, 1975.
- FIDLER, Jiří. *Válečné akce ve Slezsku v létě 1109*. Historie a vojenství 50, 2001, s. 1-9.
- FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1995.
- HRUBÝ, Václav. *Na okraj nového vydání Kosmovy kroniky*, ČMM 49, 1925, s. 371-384.
- CHARVÁT, Petr. „Dejte mému synáčkovi loveckou trubku mou a kopí“: co vlastně odkázal umírající Břetislav II. svému dědici?. Acta historica et museologica Universitatis silesianae Opaviensis 5. 2000, s. 167-169.
- CHARVÁT, Petr. *Václav, kníže Čechů*. Praha: Vyšehrad, 2011.
- JIREČEK, Hermenegild. *Slovanské právo v Čechách a na Moravě: Doba druhá: od počátku XI. do konce XIII. století*. Praha, 1864.
- KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve*, 2. díl. (3., přeprac. vyd.), Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993.
- KALHOUS, David. *Boleslav III. kníže na konci časů*. In: BOROVSÝ, Tomáš. JAN, Libor. WIHODA, Martin. Ad vitam et honorem: profesor Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Brno: Matice moravská, 2003, s. 221-229.
- KALHOUS, David. *Jaromír–Gebhard, pražský biskup a říšský kancléř (1038–1090)*. Mediaevalia historica Bohemica 9. Praha: Historický ústav AV ČR. 2003, s. 27-45.
- KEEN, Maurice. *Brotherhood in arms*. History 47, Wiley, 1962, s. 1–17.
- KERSKEN, Norbert. *Počátky národní historiografie ve vrcholném středověku: Widukind z Korveje, Gallus Anonymus, Kosmas Pražský, Gesta Hungarorum*. In: HINZ, Hans-Martin. WIECZOREK, Alfried. *Střed Evropy okolo roku 1000: Příručka a katalog k výstavě*, Praha, 2002, s. 307-309.
- KOPAL, Petr. *Kosmovi d'áblové. Vršovsko-přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů*. Mediaevalia Historica Bohemica 8, 2001, s. 7-41.
- KOPAL, Petr. *Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců*. Sborník archivních prací 51, 2001, s. 3-84.
- KOPAL, Petr. *Číselná symbolika v Kosmově kronice?* Dějiny a současnost 25, 2003, s. 20-24.
- KOPAL, Petr. *Král versus kníže? Idea panovnické moci v Kosmově kronice*. In: REITINGER, Lukáš. WIHODA, Martin. *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku: mocenské souvislosti a paralely*, Brno, 2010, s. 359–371.
- KOPAL, Petr. *Státnost a rituály v Kosmově kronice*. In: WIHODA, Martin. MALAŤÁK, Demeter. *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 155-196.
- KOOPER, Erik S., LEVELT, Sjoerd. *The Medieval Chronicle 11*. Leiden: Brill, 2018.

- KRÁLÍK, Oldřich. *Kristián a Kosmas*. Česká Literatura 7, Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1959, s. 61-84.
- KRÁLÍK, Oldřich. *Kosmova kronika a předchozí tradice*. Praha: Vyšehrad, 1976.
- KRZEMIENSKA, Barbara. *Češi a Poláci v mínění svých nejstarších kronikářů*. In: BAKALA, Jaroslav. GROBELNÝ, Andělín. Tisíc let česko-polské vzájemnosti: materiály z vědecké konference, pořádané na Hradci u Opavy ve dnech 9.-10. září 1965. Opava: Slezský ústav Československé akademie věd, 1967, s. 53-70.
- KRZEMIENSKA, Barbara. *Krise českého státu na přelomu tisíciletí*. Československý časopis historický 18, 1970, s. 497-532.
- KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav I*. Praha: Melantrich, 1986.
- KRZEMIENSKA, Barbara. *Břetislav II. Pokus o charakteristiku osobnosti panovníka*, ČsČH. 35, 1987, s. 722–731.
- KRZEMIENSKA, Barbara. MERHAUTOVÁ, Anežka. TŘEŠTÍK, Dušan. *Moravští Přemyslovci ve znojenské rotundě*. Praha: Set out, 2000.
- KUBÍN, Petr. *Vyšehrad jako český Řím*. Teologické texty 17. 2006, s. 73-75.
- LARRINGTON, Carolyne. *Brothers and Sisters in Medieval European Literature*, York: York Medieval Press, 2015.
- LUŇÁKOVÁ, Ludmila. *Násilí mezi přemyslovskými knížaty*. ČMM 136, 2017, s. 209-234.
- LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Praha: Vyšehrad, 1999.
- LUTOVSKÝ, Michal. *Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I*. (1. vyd.). Praha: Set out, 1998.
- NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny Díl I. část 1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*, Praha: Jan Laichter, 1912.
- NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Díl I. část 2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha: Jan Laichter, 1913.
- NOVOTNÝ, Václav. *Český kníže Václav svatý: život, památka, úcta*. Praha: Státní nakladatelství, 1929.
- NOVÝ, Rostislav. *Přemyslovský stát 11. a 12. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1972.
- NOVÝ, Rostislav, SLÁMA, Jiří. *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*. Praha: Vyšehrad, 1987.
- MALATĚK, Demeter. *Korunovace Vratislava II*. ČMM 121. Brno: Matice moravská, 2002, s. 267-286.

- MEDEK, Václav. *Dějiny olomoucké arcidiecéze: osudy moravské církve do konce 14. věku*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1971.
- MEDEK, Václav. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1982.
- MENDELOVÁ, Edita. *Oslovení v náboženském prostředí*. Český Lid 85, 1998, s. 362–366.
- MERHAUTOVÁ, Anežka. TŘEŠTÍK, Dušan. *Ideové proudy v českém umění 12. století*. Praha: Academia, 1985.
- OVČÁČÍKOVÁ, Alena. *Svatopluk Olomoucký*. Moravský historický sborník, Brno: Moravský národní kongres, 2001, s. 409-439.
- PEKAŘ, Josef. *K sporu o zakládací listinu biskupství Pražského*. ČČH 10, Praha: Bursík a Kohout, 1904, s. 45-58.
- PEKAŘ, Josef. *Svatý Václav*. Praha, 1932.
- PIENIĄDZ, Aneta Maria, KIJAK, Anna (překl.). *Fraternal Bonds in the Early Middle Ages*. Leeds: Arc Humanities Press, 2023
- PLESZCZYŃSKI, Andrzej. *Vyšehrad – rezidence českých panovníků: studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*. Praha: Set Out, 2002.
- RAFFENSPERGER, Christian. *Rulers and Rulership in the Arc of Medieval Europe, 1000-1200*. Routledge, Taylor & Francis Group. 2023.
- RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.* Praha: Paseka, 2007.
- RAZIM, Jakub. *Věrní Přemyslovci a barbarští Čechové: česko-říšské vztahy v raném a vrcholném středověku*. Praha: Leges, 2017.
- RAZIM, Jakub. *Věrnost v Kosmově kronice*. Forum Historiae 13, 2019, s. 18-39.
- REITINGER, Lukáš. *Vratislav: první král Čechů*. Praha: Argo, 2017.
- SANFORD, Eva Matthews. “*Quotations from Lucan in Mediaeval Latin Authors*”. The American Journal of Philology, 55/1, 1934, s. 1–19.
- SLÁMA, Jiří. *Vitislav (UI UTIZLA)*. In: HOJDA, Zdeněk, PEŠEK, Jiří, ZILYNSKÁ, Blanka, Seminář a jeho hosté: Sborník prací k 60. narozeninám doc. Dr. Rostislava Nového, Praha 1992, s. 11-18.
- SLÁMA, Jiří. *Český kníže Boleslav II*. In: POLANSKÝ, Luboš. TŘEŠTÍK, Dušan. SLÁMA, Jiří. *Přemyslovský stát kolem roku 1000: na paměť knížete Boleslava II. (7. února 999)*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 9-26.

- SLÁMA, Jiří. *Kosmovy záměrné omyly*. In: PLEŠKOVÁ, Eva. ŽEMLIČKA, Josef. KLÁPŠTĚ, Jan. *Dějiny ve věku nejistot: sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 261-266.
- SOMMER, Petr. *Duchovní svět raně středověké české laické společnosti*. In: ŽEMLIČKA, Josef. TŘEŠTÍK, Dušan. Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa: mezinárodní symposium uspořádané Českou křesťanskou akademií a Historickým ústavem Akademie věd ČR 19.-20. listopadu 1997 v Praze 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. s. 133-166.
- STLOUKAL, Karel. *Královnny, kněžny a velké ženy české*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1941.
- SUCHÁNEK, Drahomír. *Role duchovních osob při řešení konfliktů ve středověku a smiřující rituály*. In: NODL, Martin. WIHODA, Martin. *Rituál smíření: konflikt a jeho řešení ve středověku: sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května - 1. června 2007 v Brně*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2008, s. 273-290.
- ŠŮLA, Jaroslav. *Byl Bořivoj II. údělným knížetem moravským?*. Numismatické listy 19, 1964, s. 132-137.
- ŠVANDA, Libor. *Chvály osob v Kosmově kronice*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 54. 2005, s. 85-111.
- TUREK, Rudolf. *Listina Jindřicha IV. z 29. dubna 1086 (DH IV. 390) a její teritoria*. Slavia Antiqua 22, 1975, s. 69-120.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas a Regino*. Československý časopis historický 58. Praha: Historický ústav ČSAV, 1960, s. 564-587.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmovo pojetí přemyslovské pověsti*. Český Lid 52, 1965, s. 305-314.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmova kronika: studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*. Praha: Academia, 1968.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas: studie s výběrem z Kosmovy kroniky*. Praha: Melantrich, 1972.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Češi: jejich národ, stát, dějiny a pravdy v transformaci: texty z let 1991-1998*. Brno: Doplněk, 1999.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Mýty kmene Čechů: (7.-10. století): tři studie ke "starým pověstem českým"*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Moravský biskup roku 976*. In: BOROVSÝ, Tomáš. JAN, Libor. WIHODA, Martin. *Ad vitam et honorem: profesor Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Brno: Matice moravská, 2003 s. 211-220.

TŘEŠTÍK, Dušan. *Idea státu a národa*. In: BARTLETT, Robert. SOMMER, Petr. TŘEŠTÍK, Dušan. ŽEMLIČKA, Josef. Přemyslovci: budování českého státu. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 272-277.

VANÍČEK, Vratislav. *Vratislav II. (I.): první český král: Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století*. Praha: Vyšehrad, 2004.

VANÍČEK, Vratislav. *Soběslav I.: Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092-1140*. Praha: Paseka, 2007.

WIHODA, Martin. *Causa Podivín*. ČMM 117. Brno: Matice moravská, 1998, s. 279-291.

WIHODA, Martin. *Moravský údělník*. In: ŠMAHEL, František. NODL, Martin. Člověk českého středověku. Praha: Argo, 2002, s. 92-117

WIHODA, Martin. *Kosmas a Vratislav*. In: KRMÍČKOVÁ, Helena. *Querite primum regnum Dei: sborník příspěvků k poctě Jany Nechutové*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 367-382.

WIHODA, Martin. *Testament knížete Břetislava*. In: *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století*. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců. Olomouc: Vlastivědné muzeum, 2006 s. 33-50.

WIHODA, Martin. *Obtížné příbuzenství: Konflikty a smiřování přemyslovsckých knížat*. In: NODL, Martin. WIHODA, Martin. *Rituál smíření: konflikt a jeho řešení ve středověku: sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května - 1. června 2007 v Brně*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2008, s. 71-84.

WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí: 906-1197*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.

WIHODA, Martin. *První česká království*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015.

WOLVERTON, Lisa. *Cosmas of Prague: narrative, classicism, politics*. Washington: The Catholic University of America Press, 2015.

ZAKHARINE, Dmitri. *Medieval perspectives in Europe: Oral culture and bodily practices*. In: *Body – Language – Communication: An International Handbook on Multimodality in Human Interaction (Volume 1)*. Berlin: De Gruyter Mouton, 2013.

ZELENKA, Jan. *Několik poznámek k (ne)kosmovskému pojetí českých dějin*. ČČH 122. 2024, s. 7-28.

ZEMEK, Metoděj. *Moravsko-Uherská hranice v 10. až 13. století: (příspěvek k nejstarším dějinám Moravy)*. Brno: Musejní spolek, 1972.

ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí (1034-1198)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997.

ŽEMLIČKA, Josef. „*Dvacet pánů*“ české země: (k vymezení panujícího rodu v 11. a 12. století). ČMM 117, Brno: Matice moravská, 1998, s. 293-309.

ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci a Čechy*. In: HINZ, Hans-Martin. WIECZOREK, Alfried. Střed Evropy okolo roku 1000: Příručka a katalog k výstavě, Praha, 2002, s. 151-153.

ŽEMLIČKA, Josef. *Poslední lov knížete Břetislava: (k událostem ve Zbečně před Vánocemi roku 1100.)*. In: BOROVSÝ, Tomáš. JAN, Libor. WIHODA, Martin. Ad vitam et honorem: profesor Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Brno: Matice moravská, 2003 s. 231-246.

ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.

ŽEMLIČKA, Josef. *Sacramenta v politickém životě přemyslovských Čech*. In: BŘEZINA, Luděk. KONVIČNÁ, Jana. ZDICHYNEC, Jan. Ve znamení zemí Koruny české: sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc. Praha: Casablanca, 2006, s. 16-26.

ŽEMLIČKA, Josef. *Naši Němci, cizí Němci a Židé*. In: BARTLETT, Robert. SOMMER, Petr. TŘEŠTÍK, Dušan. ŽEMLIČKA, Josef. *Přemyslovci: budování českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 497-501.

ŽEMLIČKA, Josef. *České země a papežství ve starším středověku*. In: ČERNUŠÁK, Tomáš. *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*. Praha: Academia, 2017, s. 29-72.

Kvalifikační práce:

VAŘÁKOVÁ, Zuzana, *Užitková zvířata ve středověku. Zdroj obživy, pomocník i vznešený symbol. Hospodářská zvířata ve světle bohemikálních literárních pramenů 14. a 15. století*. [cit. 2024-03-23]. Praha 2022. Diplomová práce FF UK, Vedoucí práce: prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc. dostupná online na <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/176197/120429614.pdf?sequence=1>